

Prof. Dr. Veli Lök'ün (9 Şubat 1932, İzmir) Biyografisi

“Türkiye’de Artroskopinin Başlaması ve Geç Fiziksel İşkençe İzlerini Saptayan Bilimsel Metodların Bulunması”

Biography of Prof. Dr. Veli Lok (February 9, 1932, İzmir)

“The Beginning of Arthroscopy in Turkey and Finding Scientific Methods to Detect Late Physical Torture Traces”

M. Şerefettin Canda

Dokuz Eylül Üniversitesi Patoloji Anabilim Dalı, Emekli Öğretim Üyesi, İzmir

Geliş / Received: 05.02.2022 **Kabul / Accepted:** 08.05.2022 **Online Yayın / Published Online:** 25.05.2022

Cite as: Canda MS. Prof. Dr. Veli Lök'ün (9 Şubat 1932, İzmir) Biyografisi “Türkiye’de Artroskopinin Başlaması ve Geç Fiziksel İşkençe İzlerini Saptayan Bilimsel Metodların Bulunması”
 Turk J Hip Surg 2022;2(1):100-130

ÖZET

İzmir’in yetiştirdiği değerli doktor ve ortopedi uzmanı olan Prof. Dr. Veli Lök 1932 yılında İzmir’de doğmuştur. Prof. Dr. Veli Lök, İzmir Atatürk Lisesini ve İstanbul Tıp Fakültesini bitirdikten sonra; 1958 yılında Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Cerrahi Kliniğine asistan olarak girmiş, 1959 yılında Ortopedi Çocuk Cerrahisi Kliniği asistanlığına geçmiştir. Ardından 1963 yılında Uzman, 1969’da Doçent, 1975’de Profesör olmuştur.

Prof. Dr. Veli Lök, Türkiye’de artroskopinin (tanısal ve cerrahi) kurucusu olup, ayrıca geç fiziksel “işkençe izlerini” saptayan bilimsel metodları bulmuştur. Ege Üniversitesi Tıp Fakültesinde 40 yıl hizmet ettikten sonra 1999’da emekli olmuştur. Prof. Dr. Veli Lök, artroskopi ve bilimsel olarak “işkençenin geç fiziksel izlerinin saptanması” konusundaki çalışmalarının yanı sıra; aynı zamanda ortopedi alanındaki “sklerozan osteomyelitinin kesin iyileşmesini sağlayan ameliyat tekniği olan “oluklaştırma yöntemi”ni, “Forrester- Brown” atelinin “fleksibl” modelini (Fleksibl Forrester- Brown Ateli), “diz instabilitesinde tibial rekurvasyon ameliyatı / genu rekurvatum osteotomi ile dizde stabilite sağlayan tekniği geliştirmiştir. Tüm bunların yanı sıra Prof. Dr. Veli Lök, «çok dalgalarının kaynamamış kırıkların iyileşmesinde kullanılması” konularında yaptığı öncü çalışmalarla tanınmaktadır.

Prof. Dr. Veli Lök’ün “işkençenin önlenmesi”, “adaletin sağlanması” ve “insan haklarının korunması” amacı ile bilimsel yöntemlerle işkençe izlerini ortaya çıkaran buluşları “Nobel Tıp ve Barış Ödülü” alacak ölçüde önemli ve değerlidir.

Anahtar sözcükler: Artroskopi, bilimsel olarak “işkençenin geç fiziksel izlerin” saptanması, sklerozan osteomyelit, oluklaştırma yöntemi, genu rekurvatum osteotomi, çok dalgalarının kaynamamış kırık iyileşmesine etkisi.

SUMMARY

One of the valuable doctors and orthopedic specialists trained in İzmir, Prof. Dr. Veli Lok was born in 1932 in İzmir. After graduating from İzmir Atatürk High School and Istanbul Faculty of Medicine, Prof. Dr. Veli Lök started working at Ege University as an assistant in 1958. He joined EUMF Orthopedic and Pediatric Surgery Clinic as an assistant in 1959, became a Specialist in 1963, Associate Professor in 1969, and Professor in 1975.

Prof. Dr. Veli Lök is the founder of (diagnostic and surgical) arthroscopy in Turkey. Also, Prof. Dr. Veli Lök discovered the late physical traces of torture by scientific methods. He retired in 1999 after serving 40 years at Ege University Faculty of Medicine. In addition to these studies, Prof. Dr. Veli Lök also works in the field of orthopedics. He is known for his pioneering studies on developing the surgical technique that provides the definitive healing of sclerosing osteomyelitis grooving procedure, the technique that provides stability in the knee with tibial recurvation surgery-genu rekurvatum osteotomy in knee instability, the flexible model instead of the rigid “Forrester-Brown” splint (Flexible Forrester-Brown splint), and the usage of shock waves in nonunion bone fractures healing.

Prof. Dr. Veli Lök’s inventions that reveal traces of torture with scientific methods for preventing torture, providing justice, and protecting human rights are so important and valuable that he is nominated for the “Nobel Medicine and Peace Prize”.

Keywords: Arthroscopy, scientific detection of late physical traces of torture, sclerosing osteomyelitis, grooving procedure, genu rekurvatum osteotomy, shock waves in nonunion bone fractures healing.

Prof. Dr. M. Şerefettin Canda: Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi’nde geçen öğrencilik ve asistanlık yıllarımdan (1966-1975) beri tanıdığım Prof. Dr. Veli Lök hocamız, dünyanın tanıdığı, özverili, vatansever ve entelektüel Türk bilim insanıdır. “Veli Lök Biyografisi” yazmadaki amacım, Sayın Veli Lök (Prof. Dr.) hocamızı, örnek akademik kişiliği ve özgün bilimsel çalışmaları ile genç kuşaklara tanıtmak ve Türk Tıp Tarihi kaynaklarına katkıda bulunmaktır.

Prof. Dr. M. Şerefettin Canda: Our teacher Prof. Dr. Veli Lök, whom I have known since my years as a student and an assistant at Ege University Faculty of Medicine (1966-1975) is a devoted, patriotic, and intellectualist Turkish scientist known worldwide. My purpose in writing “the Biography of Veli Lök ” is to introduce our dear teacher Veli Lök (Prof. Dr.), especially with his exemplary academic personality and original scientific studies, to younger generations and to contribute to the Turkish History of Medicine literature.

Sorumlu Yazar / Corresponding Author:

Prof. Dr. Mehmet Şerefettin Canda serafettin.canda@deu.edu.tr

Canda M. Ş. 0000-0002-1286-5840

© Telif hakkı Türkiye Kalça Cerrahisi Dergisi’ne aittir. Diamed Ajans tarafından yayınlanmaktadır. Bu dergide yayınlanan makaleler Creative Commons 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

© Copyright belongs to Turkish Journal of Hip Surgery. It is published by Diamed Agency. Articles published in this journal are licensed under a Creative Commons 4.0 International License.

I. GİRİŞ VE AMAÇ

Türkiye'de **Artroskopinin (Tanısal ve Cerrahi)** kurucusu olarak ilk adımlarını atan ve Dünya'da "**işkencenin geç fiziki izlerini**" bilimsel yöntemlerle saptayan Prof. Dr. Veli Lök, İzmir'in tıp alanında yetiştirdiği, çevresine değer katan, özgün bir bilim insanıdır (1-24).

Prof. Dr. Veli Lök emekli olduktan 8 yıl sonra, Opr. Dr. İsmail Baloğlu'nun girişimiyle geniş katılımlı bir bilimsel toplantı yapılmıştır (**Veli Lök 75 Yaşında Etkinlikleri**; 4-6 Mayıs 2007, Crowne Plaza, İzmir, Kongre Başkanı: Pof. Dr. Orhan Süren, Onursal Başkan Prof. Dr. Rıdvan Ege). Kongrenin içeriği 500 sayfalık değerli bir kitap olarak 2007 yılında yayınlanmıştır (**Veli Lök'e Anılı Armağan**; Demir N, Gökovalı Ş.) (Foto. I- 1, 2) (20). Ayrıca, "**Bizim Öykümüz: Türkiye Spor Yaralanmaları Artroskopi ve Diz Cerrahisi Derneği, 1987-2008; Taşer ÖF, Haklar U.**" adı ile 2008 yılında yayınlanan 357 sayfalık değerli bir kitap, Prof. Dr. Veli Lök'ün "Artroskopi" alanındaki öncü ve çok yönlü çalışmalarını ortaya koymuştur (Foto. I-3) (24). Bu çok değerli kitaplar incelendiğinde görülmektedir ki; yaşadığı topluma duyarlı bir bilim insanının yaşamı,

Foto. I-2. Veli Lök'e Anılı Armağan (Demir N, Gökovalı Ş, eds). İrenbe Yayınları. Tükelmat Basımevi. Çınarlı, İzmir. 2007;496 (20).

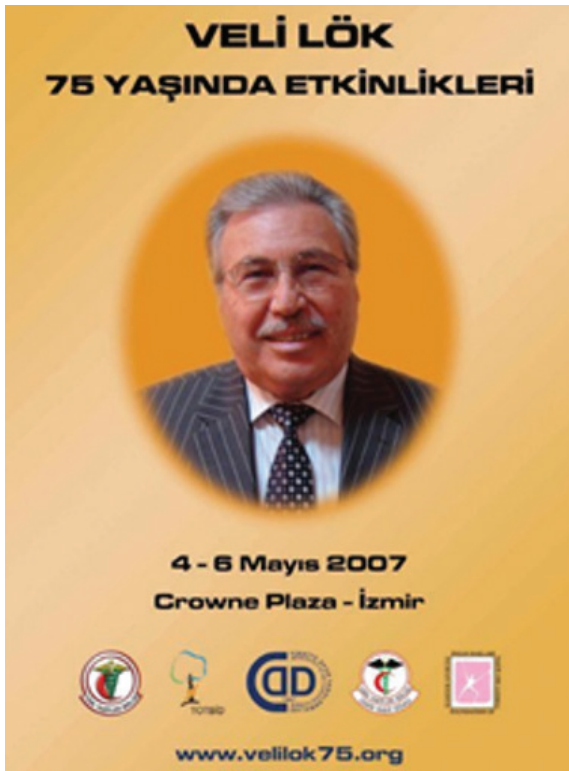

Foto. I-1. Veli Lök 75 Yaşında Etkinlikleri (Başk: Pof. Dr. O. Süren, Onursal Başk: Prof. Dr. R. Ege). 4-6 Mayıs 2007, Crowne Plaza, İzmir (20).

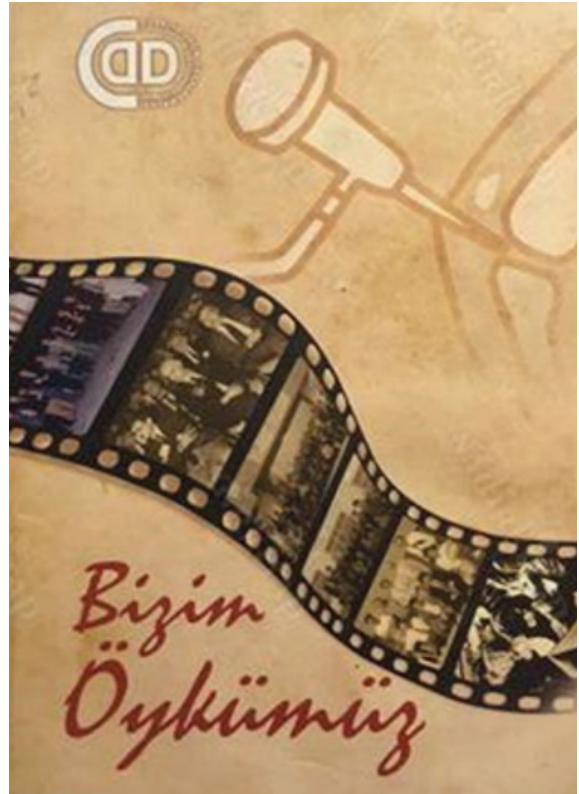

Foto. I-3. Bizim Öykümüz. Türk Spor Yaral, Artrosk ve Diz Cerr Dern, TUSYAD, 1987-2008 (Taşer ÖF, Haklar U). Mart Matb, İst, 2008; 357 (24).

çalışmaları, eserleri, bilime katkıları ile *“Türkiye’de, Cumhuriyet devrinin birinci yüzyılındaki üniversite anlayışına, bilimsel birikimi ve yeteneğine, genç kuşakların bilime, halk sağlığına, ülkesine, insanlığa hizmet etme tutkusuna, bilimsel, sosyal ve demokrasi kültüründeki gelişime ışık tutan”*, birinci elden bilgileri ortaya çıkmıştır (20-26).

Türkiye’de çağdaş “Ortopedi ve Travmatoloji (Çocuk Cerrahisi ve Ortopedi)” bilim dalının kuruluş çalışmaları 1900’lü yılların başlarında Avrupa’da eğitim gören genç Türk doktorların yurda gelmesiyle İstanbul’da başlamış; Ankara, İzmir ve Anadolu’ya yayılması aşamalarla ve büyük emeklerle, yaşadığımız yüzyıl içerisinde olmuştur. Türkiye’de Çocuk Cerrahisi ve Ortopedi Bilim Dalı’nın uzmanlık alanı olması, 1947 yılında **Prof. Dr. Akif Şakir Şakar**’ın özverili çalışması ile olmuştur. Ortopedi ve Travmatoloji Bilim Dalı, **Prof. Dr. Rıdvan Ege**’nin de büyük gayretleri sonucunda, 08.04.1973 (Karar sayısı: 7/6229) günlü Resmi Gazetede, **Tıpta Uzmanlık Tüzüğü** yayınlanması ile yasallaştırılmıştır (27,28).

Atatürk’ün ve laik, demokratik cumhuriyetin ışığında yürüyen tıbbiyeliler ülkemizin aydınlık geleceği için nitelikli akademik çalışmalar gerçekleştirmiş olmalarının yanı sıra; Türkiye’nin sağlık gücünün bir üyesi olarak gerek duyulan her alanda, her koşulda ve her yerde özveri ile çalışmışlardır. Örneğin Ortopedi alanındaki Prof. Dr. Orhan Abdi Kurtaran’dan (1877-1948) (29-31) Prof. Dr. Akif Şakir Şakar’a (1888-1961) (32-34), Prof. Dr. Rıdvan Ege’ye (1925-2017) (28), Prof. Dr. Veli Lök’e (1932-) (20-27) ve diğer bilimsel alanlarda çalışan uzmanlardan Hamdi Suat Aknar’a (1873-1936) (35) Hulusi Bahçet’e (1889-1948) (36), Gazi Yaşargil’e (1925) (37) ve Aziz Sancar’a (1946-) (38) dek; Anadolu ve Rumeli’nin her yerinden çiçek açan tıbbiyelilerin bilimsel, eğitsel, akademik, sosyal çalışmaları ile Türkiye’ye ulusal ve uluslararası alanda saygınlık kazandırdıkları görülmektedir. Çalışmamızda, Prof. Dr. Veli Lök’ün hem Türk Tıp Tarihinin özgün bir üyesi olarak hem de “yenilikçi, yaratıcı ve buluşçu” bir bilim insanı olarak akademik, bilimsel ve sosyal çalışmaları; Türk Ortopedi, Travmatoloji, Artroskopisi ve Bilim tarihi içindeki yeri ve katkıları ele alınmıştır.

Amacımız, Türkiye’de tanınan ve cerrahi artroskopiyi başlatan, öngörülü çalışmalarıyla bilimin ve aklın

yolundan yürüyerek İzmir yerelinden evrensel doğru giden, “insan hakları” açısından “uluslararası bilime katkı” niteliğindeki “işkencenin geç fiziksel izlerini saptayan bilimsel metodları bulan” Prof. Dr. Veli Lök’ün Ortopedi ve Travmatoloji alanındaki bilimsel, mesleki ve sosyal alandaki çalışmalarını genç kuşaklara tanıtmak, hekimlik ve sağlık alanında İzmir’e, Türkiye’ye ve Tıp Tarihine katkılarını sunmaktır. Özellikle Prof. Dr. Veli Lök’ün, *“İşkence görmüş bir kişiyi yakından görmek bana çok acı verdi, bunun için evrensel bir çözüm üretmek için çok çalıştım”* sözleri her şeyin özetidir (39)

II. PROF. DR. VELİ LÖK’ÜN ÖZ YAŞAM ÖYKÜSÜ

Prof. Dr. Veli Lök’ün resmi kimliğinde, nüfusta yazılı olan doğum yeri ve tarihi “01 Temmuz 1932 Uzundere, İzmir” yazmasına karşın, gerçekte 9 Şubat 1932’de İzmir’in Bayındır ilçesi Uladı (Yakapınar) köyünde doğmuştur (20-24). Prof. Dr. Veli Lök’ün içinde yetiştiği aile kültürü ve sosya çevre, İzmir’in Bayındır ilçesinin Uladı (Yakapınar) köyünde bölgede yaşayan Türkmen kültürü ve gelenekleri çevresinde şekillenmiştir (**Foto. II-1**).

Foto. II-1. Prof. Dr. Veli Lök, annesi Nergis ve babası Ali Lök ile birlikte, 1964.

Prof. Dr. Veli Lök; Uladı Köyü İlkokulunu (1939-1944), Buca Yatılı Orta Okulunu (1944-1947), İzmir Atatürk Lisesini (1947-1950) ve ardından İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesini (1950-1956) bitirmiştir. Mukadder Karaoğlan ile 16 Eylül 1956’da evlenen Prof. Dr. Veli Lök’ün iki çocuğu vardır (Mak.Y. Müh. Alpay Lök, 1957 ve Dr. Olcay Lök-Aydınok, 1960) (**Foto. II-2**). Mukadder Karaoğlan Lök’ün, dönemin

Foto. II-2. Prof. Dr. Veli Lök, Mukadder Lök, çocukları Alpay, ve Olcay.

sarsıntıları, akademik yaşamın getirdiği güçlükler ve “dalgalanmalar” karşısında Prof. Dr. Veli Lök'ün gerek yurtiçi, gerekse yurt dışı, bilimsel ve sosyal yaşamında yanında yer aldığı ve destek olduğu görülmektedir.

Prof. Dr. Veli Lök, 2 ay süre ile Denizli Kale Bucağı Hükümet Tabibi olarak görev yapmış (01.10.1956-01.12.1956) daha sonra, askere gitmiş ve Ankara-Yedek Subay Sıhhiye Bölüğü, Çanakkale-Ezine, Manisa-Muradiye ve yeniden Çanakkale'de askerlik görevini yapmıştır (01.12.1956-01.07.1958).

III. ALSANCAK DR. BEHÇET UZ ÇOCUK HASTANESİ'NDEN, BORNOVA EGE ÜNİVERSİTESİ HASTANESİ'NE (1959-1971)

Prof. Dr. Veli Lök, EÜ Tıp Fakültesinin kuruluşundan (1955) kısa bir süre sonra, Alsancak Dr. Behçet Uz Çocuk Hastanesinde bulunan Çocuk Cerrahisi ve Ortopedi Kliniği asistanlığına (1959) başlamış; EÜ Hastanesi Bornova'ya taşındıktan sonra (1971) görevine burada devam etmiştir. Bu dönemdeki Hocaları Prof. Dr. Merih Gölcüklü, Prof. Dr. İzzet Birand, Opr. Dr. Orhan Eroğlu, Uzmanları Opr. Dr. Enver Aydoğan, Opr. Dr. İhsan Numanoğlu ve Kliniği'nin ilk asistanları; Dr.

Mehmet Tiner (1929-2003) (1958), Dr. Ünalın Eraltuğ (1958), Dr. Veli Lök (1958,1959) ve Dr. Orhan Süren (1959)'dir (Foto. III-1) (20,24).

Foto. III-1. Prof. Dr. Merih (Gölcüklü) Eroğlu ve sırasıyla, Opt. Dr. Sebahattin Özberk, Dr. Orhan Süren, Dr. Mehmet Tiner, Dr. Veli Lök ve Dr. Ünalın Eraltuğ (1961, Dr. Behçet Uz Çocuk Hastanesi).

1) Opr. Dr. Orhan Eroğlu (1923-2002): Ankara Üniversitesinden 1952 yılında İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hastanesi'ne, İzmir'in ilk Ortopedi ve Çocuk Cerrahisi Uzmanı ve Başhekimi olarak atanmıştır. EÜ Tıp Fakültesi'nin kuruluş yıllarında Çocuk Cerrahisi ve Ortopedi Kliniği'nin (1958) İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hastanesinde açılmasına ve işlev görmesine destek olmuştur (40).

2) Prof. Dr. İzzet Birand (1902-1968): Ankara Üniversitesi Rektörü (1955-1957), AÜ Tıp Fakültesi Çocuk Cerrahisi ve Ortopedi Kliniği Başkanı ve Cumhurbaşkanı Doktoru olan Prof. Dr. İzzet Birand, sonrasında İzmir'e gelmiş, EÜ Tıp Fakültesi Dekanı (1958-1960) olarak atanmış, Çocuk Cerrahisi ve Ortopedi Kliniğinin ilk başkanlığını yapmıştır. **Prof. Dr. İzzet Birand**, 1961 yılında İzmir Senatörü olarak TBMM'de görev almıştır (1961-1968) (41). **Opt. Dr. Sabahattin Özberk de Prof. Dr. İzzet Birand** ile birlikte “Uzman” olarak gelmiş ve sonraki dönemde ayrılmıştır.

3) Prof. Dr. Merih Gölcüklü (Eroğlu) (1924-2019): İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Cerrahisi ve Ortopedi Kliniğinden, 1956 yılında EÜTF'ye atanmış, eğitim için ABD'ye gönderilmiş (1957 – 1959), Prof. Dr. İzzet Birand'ın ayrılması (1960) ile Klinik yöneticisi olmuş, 1961'de Profesörlüğe yükselmiştir (Foto. III-1). Prof. Dr. Merih Eroğlu 30 yıl sonra (1961-1991) emekli oluncaya dek Anabilim Dalı Başkanlığı yapmıştır (42).

Foto. III-2. Birinci Ulusal Türk Ortopedi ve Travmatoloji Kongresi (25-28 Mayıs 1966, Eğridir) (28). Prof. Dr. Rıdvan Ege (Kong. Başk.), Prof. Dr. Faham Sipahioğlu, Dr. Güngör S. Çakırgil, Dr. Derviş Manizade, Dr. Orhan Aslanoğlu, Dr. Ali Akçiçek, Dr. Cevat Alpsoy, Dr. Fethiye Ayrıl, Dr. Ömer Başbayrak, Dr. Ayhan Demircioğlu, Dr. Merih (Gölcüklü) Eroğlu, Dr. Orhan Eroğlu, Dr. Orhan Girgin, Dr. Nevzat Hepdoğan, Dr. Ruhi Kaleli, Dr. N. Yılmaz Güngören, Dr. İsa Köklü, Dr. Veli Lök, Dr. İlker Özsüt, Dr. Fahri Seyhan, Dr. Metin Soyak, Dr. Fethi Şahinbaş, Dr. Mehmet Tiner, Dr. Nejat Tokgözoğlu, Dr. Nejat Tuncay, Dr. Yücel Tümer, Dr. Rifki Us, Dr. Macit Uzel.

4) ABD’de uzmanlığını almış olan **Opr. Dr. Enver Aydoğan** da 1960 yılında gelmiş ve kısa bir süre çalıştıktan sonra, yeniden ABD’ye dönmüştür.

5) **Prof. Dr. İhsan Numanoğlu** (1923-2010): 1961 yılında ABD’den Uzman olarak gelmiş, EÜ Çocuk Cerrahisi ve Ortopedi Kliniğine katılmıştır. Prof. Dr. Gazi Aydın’ın da belirttiği gibi (43), Türkiye’nin ilk bağımsız Çocuk Cerrahisi Kliniğinin kurucusu (4.10.1969) ve ilk Çocuk Cerrahisi Profesörüdür (6.2.1970) (43,44).

Prof. Dr. Veli Lök, böylece, bundan sonraki meslek yaşamını EÜ Tıp Fakültesi Hastanesinin yeni koşullarında sürdürmüştür. Ortopedi, Travmatoloji ve Artroskop alanlarında verimli bir meslek yaşamı olan Prof. Dr. Veli Lök; asistanlık, uzmanlık, doçentlik ve profesörlük dönemlerindeki bilimsel ve sosyal çalışmalarını, hekimlik ve cerrahi uygulamalarını ve bilimsel yayınlarını tümüyle İzmir’de gerçekleştirmiştir (20-24,44). Türkiye’de bilimsel açıdan bir ilk olan, “1. Ulusal Türk Ortopedi ve Travmatoloji Kongresi”ne (Başkan: Prof. Dr. Rıdvan Ege; 25-28 Mayıs 1966, Eğridir) katılanlar arasında Prof. Dr. Veli Lök de bulunmaktadır (Foto. III-2) (28).

IV. PROF. DR. VELİ LÖK’ÜN EĞİTİMİ VE AKADEMİK AŞAMALARI

Prof. Dr. Veli Lök, ilk önce, İzmir Konak Devlet Hastanesi’nde bulunan EÜ Tıp Fakültesi Genel Cerrahi Kliniğine asistan olmuş (1.10.1958), yaklaşık 5 ay sonra **Dr. Ünal Eraltuğ**’un önerisi ile Alsancak **Dr. Behçet Uz Çocuk Hastanesindeki “Çocuk Cerrahisi ve Ortopedi Kliniği”** asistanlığına geçmiştir (11.02.1959-23.3.1963) (20,24).

Prof. Dr. Veli Lök, ayrıca İstanbul Üniversitesi Çapa Tıp Fakültesinde 10 ay (15.03.1962-01.01.1963) süre ile “erişkin ortopedisi” eğitimi almıştır (Foto. IV-1) (20,24,45).

Prof. Dr. Veli Lök, daha sonra, “Çocuk felcinde kalça kontraktürü ve tedavisi” konusunda Uzmanlık Tezi hazırlamış ve sınava girerek Çocuk Cerrahisi ve Ortopedi Uzmanı (23.03.1963) olmuştur (45,46).

Uzmanlığı izleyen dönemde bir yıl (23.03.1964-31.03.1965) Almanya’da Ren Ortopedi Devlet Kliniğinde (Rheinische Orthopädie Landeslinik, Süchteln) eğitim almıştır (20, 24).

Foto. IV-1. Prof. Dr. Veli Lök'ün İstanbul Üniversitesi Çapa Tıp Fakültesi Ortopedi ve Travmatoloji Kliniğinde görevli bulunduğu dönemde, Hocası Prof. Dr. Münir Ahmet Sarpyener (1902-1982) ve Kliniği ziyaret eden Başbakan İsmet İnönü ve eşi Mevhibe İnönü (1963).

Türkiye'ye döndükten sonra (18.6.1965-29.11.1969) “*Sempatik sistemin kırık iyileşmesine etkisini*” **deney hayvanlarında** (köpekler) araştırarak, “*orijinal*” Doçentlik Tezi hazırlamış, **Doçent** olmuştur (29.11.1969) (25,26).

Prof. Dr. Veli Lök, Prof. Dr. Necati Akgün'ün önerisi ile FIMS (Federation Inter de Medicine du Sport)'nin Atina'da düzenlediği **Spor Hekimliği Kursuna** (1970) katılmıştır.

Avustralya, Melbourne'deki **20. Uluslararası Spor Hekimliği Kongresine** (FIMS, Fédération Internationale de Médecine du Sport 20th FIMS World Congress, 1974 Melbourne, Australia) (1974) **Prof. Dr. Necati Akgün** ile birlikte gitmiştir. Daha sonra, Ege Üniversitesi Rektörü seçilen (31.09.1974 – 07.06.1977) ve Türkiye Spor Hekimliğinin kurucusu olan **Prof. Dr. Necati Akgün**'ün Prof. Dr. Veli Lök'ü yakından tanınması ve **Spor Hekimliğine** yönelmesinin bilimsel yaşamı açısından önemli bir dönüm noktası olduğu anlaşılmaktadır (**Foto. IV-2**) (20,24).

1974 yılında henüz Doçent olan Prof. Dr. Veli Lök, Melbourne'de, Prof. Dr. Ejnar Eriksson (19 May 1929 -) ile tanışma fırsatı bulması önemli gelişmelere neden olmuştur (20,24). Ayrıca kongrede sunmuş olduğu “*Injuries of wrestling – Güreş yaralanmaları*” (45, 47) konusundaki bildiri (28th World Congress in Sports Medicine. Feb. 4-9, 1974, Melbourne) ilgi odağı olmuştur. Prof. Dr. Veli Lök'ün bu girişimci yönü “Kongreler, bilenler için, fırsatların altın tepside sunulduğu yerlerdir” özdeyişi için güzel bir örnek teşkil eder.

Prof. Dr. Veli Lök, “*Doğuştan kalça çıkığına uygulanan Salter Osteotomisi üzerinde yaptığımız yöntem değişikliği ve sonuçları*” konusundaki tez ile

Foto. IV-2. Prof. Dr. Veli Lök, 1974 yılında, Avustralya, Melbourne'de düzenlenen 20. Uluslararası Spor Hekimliği Kongresi (FIMS)'nde, Ege Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Necati Akgün ile birlikte katılmıştır. Bu tarihte Doçent olan Veli Lök, 1975 yılında Profesörlüğe yükseltilmiştir (46,47).

EÜ Manisa Gençlik ve Spor Akademisi kadrosunda Profesörlüğe yükseltilmiştir (10.02.1975) (**Tablo IV-1**) (47,48).

Tablo IV-1. Prof. Dr. Veli Lök'ün Uzmanlık, Doçentlik ve Profesörlük Tezleri.

Tezler	Konu ve Makaleler
Uzm. (49) 23.03.1963	Lök V, Gölçüklü M. Çocuk felcine bağlı kalçanın fleksiyon - abduksiyon - dışa rotasyon kontraktürü ve tedavisi. Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi 1962;1(6):211.
Doç. (25,26) 29.11.1969	“ <i>Sempatik sistemin kırık iyileşmesine etkisi</i> ”, deney hayvanlarında (köpekler) araştırma (29.11.1969).
Prof. (50) 10.02.1975	Lök V. Doğuştan kalça çıkığında, Salter osteotomisi üzerinde yaptığımız yöntem değişikliği ve sonuçları. EÜTF Dergisi 1974;13(14):165-176 (2. Türkiye Ortopedi ve Travmatoloji Kongresi, 27-31 Mayıs 1971, İstanbul.)

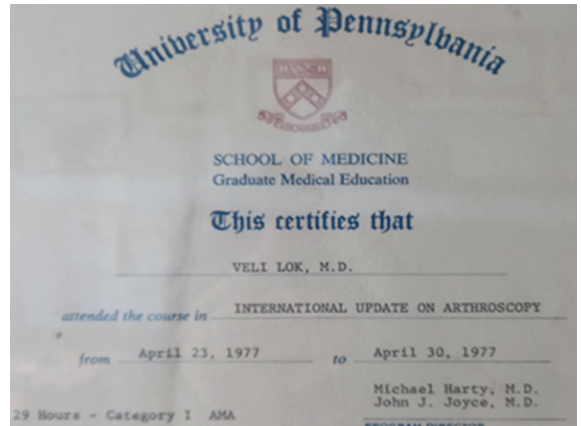

Foto. IV-3. Prof. Dr. Veli Lök “*Pennsylvania Üniversitesi'nin*” “*International Update on Arthroscopy*” Kursuna (23 - 30 Nisan 1977) katılmıştır. katılmıştır (International Update on Arthroscopy. University of Pennsylvania School of Medicine Graduate Medical Education, April 23- April 30 1977, Nice- France; 23 Hours – Category I, AMA, Michael Harty, MD, John J Joyce, MD, Program Dir) (20,24).

Prof. Dr. Veli Lök, Prof. Dr. Merih Eroğlu ile ortaklaşa pek çok yayın yapmıştır (49, 52-60).

Prof. Dr. Veli Lök, Pennsylvania Üniversitesi Artroskopi Kursuna (23-30 Nisan 1977, Nice, Fransa) katılmıştır (**Foto. IV-3**) (1).

Prof. Dr. Veli Lök, 1980 yılı Aralık ayında 1 ay süre ile ABD’de Prof. Dr. Lanny Leo Johnson (1933) ile Prof. Dr. Kenneth De Haven (1940)’in kliniğinde (Rochester, New York) “Artroskopi” alanında çalışmıştır (14, 17).

Prof. Dr. Veli Lök, **Polonya Ortopedi ve Travmatoloji Derneği Kongresine** (13-21 Aralık 1994, Lublin) katılmıştır (**Foto. IV-4**).

Foto. IV-4. Prof. Dr. Veli Lök, Polonya Ortopedi ve Travmatoloji Derneği’nin Kongresi’ne (15 Eylül 1994, Varşova) katılmıştır.

V. ARTROSKOPİ ALANINDAKİ ÇALIŞMALAR

Bilimsel çalışmalarını ortopedi ve travmatoloji dalının çeşitli alanlarında yoğunlaştırmış olan Prof. Dr. Veli Lök, “Tanısal ve Cerrahi Artroskopinin” ve diğer cerrahi dallarda olduğu gibi “Minimal İnvaziv Girişimlerin” önemini, asistanlığının henüz ilk yıllarında kavramış ve 1959 yılından başlayarak bu konu üzerinde yoğunlaşmıştır.

Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Ortopedi Kliniği kitaplığında (Kurucusu: Prof. Dr. Merih Eroğlu), 1959 yılında bulunduğu Masaki Watanabe (**Foto. V-1**)’nin “Artroskopi Atlası”, bu konuya yönelmesinde etken olmuştur (61,62).

Böylece, konunun önemini erken kavrayan Prof. Dr. Veli Lök, “Tanısal Artroskopi” ve “Artroskopik Cerrahi” alanında yapmış olduğu çalışmalar ve girişimlerle, Türkiye’de öncü bilimsel çalışmaların başlamasına zemin hazırlamıştır.

Prof. Dr. Veli Lök’ün 1974 yılından itibaren katıldığı yurt dışı kongrelerde “Artroskopi” konusundaki sunumları ve bilimsel çalışmaları izleyerek, bu alanın öncüleri ile tanışıp iletişim kurmaya çalıştığı anlaşılmaktadır (20,24). Prof. Dr. Veli Lök’ün bu çabaları sonucunda Opr. Dr. Enver Aydoğan (**Foto. V-2**)(63), Prof. Dr. Ejnar Eriksson (**Foto. V-3**)(64), Opr. Dr. Ünal Tanker (**Foto. V-4**)(65), Prof. Werner Glinz (**Foto. V-5**) (66,67), Prof. Dr. Freddie Fu (**Foto. V-6**), Prof. Dr. Mustafa Yücel (**Foto. V-7**) Türkiye’ye gelerek eğitim vermişlerdir. Bu etkinlikler vesilesiyle aynı zamanda Türkiye’den gençlerin onların yanına giderek eğitim almalarının yolu açılmıştır (**Tablo V-1**) (20,24).

Prof. Dr. Mehmet Aşık’ın belirttiği gibi, **“Bundan tam 40 yıl önce ilk artroskopun Türkiye’ye gelişini sağlayan Prof. Dr. Veli Lök Hocamızın açtığı yolda, ülkemizde artroskopi uygulamaları yıllardır dünya ile eş zamanlı olarak ilerlemektedir”** (68,69).

Sonuçta, Prof. Dr. Veli Lök, Türkiye’de genç bilim insanlarının yurt içi ve yurt dışı eğitimi için “mobilite” göstermelerine katkıda bulunmuş, etkinlik ve yayın yapmalarını özendirilmiş, dernekleşme, kongre düzenleme, sempozyum, seminer, konferans gibi etkinliklere öncülük etmiş ve 1959 yılında başlayan bu çalışmalar sonucunda Türkiye’de artroskopinin kurucusu olarak tanınmıştır (Tablo II) (1, 26).

Özellikle, Dr. Ahmet Sebik, Dr. Levent Köstem, Dr. Bülent Zeren, Dr. Bekir Kumbul, Dr. Ahmet Turan Aydın, Dr. Nail Yüce, Dr. Ali Rıza Türköz, Dr. Osman Gürün, Dr. İbrahim Kocabıyık, Dr. Sait Ada, Dr. Aslan Bora, Dr. İsmail Baloğlu, Dr. Fikret Öztöp, Dr. Osman Karaoğlan gibi genç asistanların, Prof. Dr. Veli Lök’ün çalışmalarının yakın tanıkları olduğu görülmektedir (**Foto. V-8**) (16, 24).

Örneğin, bu alanın Türkiye’deki öncülerinden olan Prof. Dr. Erdoğan Altınel (1938 – 11 Ağ 2020) ve Prof. Dr. Ahmet Turan Aydın “Dana Dizi Modelinde Tanısal ve Cerrahi Artroskopi” adlı laboratuvar çalışmasını, Prof. Dr. Veli Lök’e “ithaf” etmişlerdir (8,70).

Tablo V-1. Türkiye'de artroskopinin kuruluş döneminde Prof. Dr. Veli Lök'ün gayretleri ile Türkiye'ye gelerek etkinliklere katılan bilim adamları.

Foto. V-1.
Masaki Watanabe

Foto V-2.
Opr. Dr. Enver Aydoğan

Foto. V-3.
Prof. Dr. Ejnar Eriksson

Foto. V-4.
Opr. Dr. Ünal Tanker
(1911-1995)

Foto. V-5.
Prof. Dr. Werner Glinz

Foto. V-6.
Prof. Dr. Freddie Fu
(1950-2021)

Foto. V-7.
Prof. Dr. Mustafa Yücel
(1948-2018)

Foto. V-8. Prof. Dr. Veli Lök ile birlikte Prof. Dr. Ahmet Sebik ve Opr. Dr. Bülent Zeren (1948 - 2 Mart 2018, Karşıyaka-İzmir). <https://twitter.com/drbulentzeren/status/978598841892122627/photo/3>.

Türkiye'de, **Prof. Dr. Erdoğan Altınel'in** (1979, Ankara), "Diz Artroskopisi" konulu ilk Uzmanlık Tezi sonrasında, **Prof. Dr. Ömer Faruk Taşer** (1984, İstanbul), **Prof. Dr. Hayati Durmaz** (İstanbul), Prof. Dr. Müjdat Enginsu (1986, Bursa), **Dr. Celil Kına** (1989, Erzurum), **Prof. Dr. M. Lütfi Baydar** (1991, Ankara), Dr. H. Hüner ve **Dr. Hüseyin Durmaz** da tez yazmıştır (1, 4, 7).

Ayrıca, Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi Ortopedi ve Travmatoloji Anabilim Dalı'nın girişimi ile **Dr. Veli Lök Beceri Geliştirme Laboratuvarı** (SBSAM bünyesinde) (Başkan; **Prof. Dr. Mustafa Karahan**) kurulmuştur (71).

Türkiye'de artroskopinin başlamasında, Prof. Dr. Veli Lök'ün çok yönlü çalışmalarına örnekler:

- **Türkiye'ye Gelen İlk 3 "Needleskop" (1976)**

Sonuçta, Prof. Dr. Veli Lök'ün tüm bu çalışmaları, örneğin EÜ Rektörü **Prof. Dr. Necati Akgün**'ün desteğini de unutmadan (69) belirtmeliyiz ki, ses getirmiştir.

Türkiye'de "*Artroskopik Tanı ve Cerrahinin*" tanınması, Ortopedi ve Travmatoloji ve Spor Hekimlerinin ilgisinin artması sonucunda; 1976 yılından başlayarak Türkiye'de ilk "*Artroskopik Tanı ve Cerrahi*" uygulamaları, "*Bengü Kurultay firmasının*" Türkiye'ye getirdiği ilk 3 ince artroskop "*needleskop*" ile Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi (Dr. Veli Lök), Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi (Dr. Erdoğan Altınel) ve SB Ankara Numune Hastanesinde (Dr. Rebi Kurultay) başlamıştır (20,24, 69).

- **İlk Artroskopi Konferansı, Opr. Dr. Enver Aydoğan (Çeşme, 20-22 Mayıs 1976)**

1975 yılında SICOT (*Société Internationale de Chirurgie Orthopédique et de Traumatologie*)

Kongresi'ne Kopenhagen'de katılan Prof. Dr. Veli Lök, önceden Ege Üniversitesi'nden tanıdığı ve orada karşılaştığı, ABD'den gelen **Opr. Dr. Enver Aydoğan (Foto. V-2)**'i İzmir'e davet etmiştir.

Önceden Ege Üniversitesi'nde bir süre "Başasistan" olarak bulunmuş olan Prof. Dr. Enver Aydoğan'ın desteğini de belirtmek gerekir (20,24,63,69).

Prof. Dr. Veli Lök 1976 yılında İzmir'de Opr. Dr. Enver Aydoğan'ın katılımı ile 1. Artroskopi Konferansını (*Ege Ortopedi ve Travmatoloji Rehabilitasyon Derneği Spor Yaralanmaları Sempozyumu: 20-22 Mayıs 1976, Çeşme*) gerçekleştirmiştir (20,24,69). Sonraki yıllarda, Prof. Dr. Veli Lök, Opr. Dr. Enver Aydoğan'ın "**Uygulamalı İleri Cerrahi Artroskopi Kursu**"na (*Türkiye Spor Yaralanmaları Artroskopi ve Diz Cerrahisi Derneği 4. Kongresi 1994, Ankara*) katılım sağlamıştır (20,24).

- **Prof. Dr. Veli Lök, Artroskopi Kursuna Katılıyor (Nice, Fransa, 23-30 Nisan 1977)**

Türkiye'den ilk öncüler olarak; **Dr. Veli Lök, Dr. Erdoğan Altınel, Dr. Behçet Sepici, Dr. Erol Süldür** ile birlikte Fransa'nın Nice kentindeki "Artroskopi Kursuna" katılmıştır (*International Update on Arthroscopy. University of Pennsylvania School of Medicine Graduate Medical Education, April 23- April 30 1977, Nice- France; 23 Hours – Category I, AMA, Michael Harty, MD, John J Joyce, MD, Program Dir*) (20,24).

- **İlk Uluslararası Tanısal Artroskopi Kursu (Prof. Dr. Ejnar Eriksson, 31 Ekim-1 Kasım 1977, İzmir)**

Prof. Dr. Veli Lök, Nisan 1977'de, Fransa'da (Nice) katıldığı Uluslararası Artroskopi Kursu'nda **Prof. Dr. Ejnar Eriksson** (Foto. V-3) ile yeniden karşılaşmış, kendisini Türkiye'ye davet etmiştir (20,24). Dünyaca tanınan İsveçli Prof. Dr. Ejnar Eriksson'un Türkiye'deki "Artroskopi" eğitim çalışmalarına önemli katkısı olmuştur (20,24).

Böylece, Prof. Dr. Veli Lök, Prof. Dr. Ejnar Eriksson'un katılımı ile 1977 yılında İzmir'de, Türkiye'de "**1. Uluslararası Artroskopi Kursunu (31 Ekim-1 Kasım 1977)**

gerçekleştirmiştir (*Ege Ortopedi ve Travmatoloji Rehabilitasyon Derneği Spor Yaralanmaları ve Artroskopi Toplantısı. Muhittin Erel Anfisi*) (20,24)".

Prof. Dr. Ejnar Eriksson, ESSKA (The European Society of Sports Traumatology, Knee Surgery and Arthroscopy)'nın kurucularındandır ve 1984-1988 döneminin de başkanıdır (60). Prof. Dr. Veli Lök, Prof. Dr. Ejnar Eriksson'un İzmir'den sonra, Ankara ve İstanbul'da "**Artroskopi ve çapraz bağ rekonstrüksiyonu**" konferanslarında da görev alması için yardımcı olmuştur (20,24).

Bu arada, Dr. Asım Güzelbey, **Dr. Ahmet Sebik**, bir yıl (1978-1979), İsveç'te **Prof. Dr. Ejnar Eriksson**'un (Karolinska Hastanesi) yanına, "Artroskopik Tanı ve Artroskopik Cerrahi" eğitimine gönderilmiştir. Prof. Dr. Ahmet Sebik Türkiye'ye döndükten sonra da artroskopi alanında Prof. Veli Lök ile çalışmalarını sürdürmüştür (17,24, 72-77).

- **Opr. Dr. Ünal Tanker'in Önemi ve Katkıları**

Opr. Dr. Ünal Tanker (**Foto. V-4**), 1991-2000 yılları arasında, Antalya'da düzenlenen toplam 12 dizi artroskopi kursunda eğitimci olarak görev almış ve Türkiye'ye artroskopi eğitimi alanında büyük destek vermiştir (**Foto.V-9**) (20,24,65,69).

Foto.V-9. Artroskopi ve Diz Cerrahisi Derneği tarafından düzenlenen I. Temel Cerrahi Artroskopi Kursu (1-5 Nisan 1991, Antala) Sertifikası'ndaki Prof. Dr. Veli lök, Opr. Dr. Ünal Tanker, Pof. Dr. Erdoğan Altınel ve Dr. Selim Ölçer'in imzaları.

Prof. Dr. Veli Lök; "Dr. Levent Köstem, Dr. Fikret Öztop, Dr. Bekir Kumbul ve 117 kişinin Almanya'da Dr. Ünal Tanker'in (**Foto. V-4**) yanında artroskopi eğitimi almasını sağlamıştır".

Dr. Ünal Tanker, "Antalya Artroskopi Kursları" için Türkiye'ye gelerek eğitime katkı yapmıştır (Foto. V-10-11).

Dr. Bekir Kumbul'un da belirttiği gibi, "Prof. Dr. Veli Lök, her türlü olanağı kullanarak, Türkiye'nin dört bir yanına artroskopist yetiştirmeye devam etmiştir" (17,20,24,26,65,69).

Prof. Dr. Veli Lök, "bir okul" gibi çalışarak, 180'i Almanya'da olmak üzere, toplamda 350 Türk Ortopedi ve Travmatoloji Uzmanının, yurt dışında "Artroskopi" alanında eğitim almasına katkı sağlamıştır (65,69).

İzmir'de, Prof. Dr. Veli Lök öncülüğünde her koşulda, pek çok "Artroskopi" etkinliği yapılmıştır.

– Örnek olarak **İzmir Belediyesi Fuar Meclis Salonunda** gerçekleştirilen **I. ve II. Temel Artroskopi Kursu** (4-6 Kasım 1992) (16-18 Aralık 1992) verilebilir (*Artroskopi: Artroskopinin Temeli Dizde Tanısal Artroskopi. Köstem L, Editör Yard: Öztop F, Aydınok HÇ, eds, 1992, İzmir*). **Prof. Dr. Freddie H. Fu (Foto. V-6)**'nın katılımı ile İzmir'de 28 Mart 1994'de yapılan Artroskopi Kursu (*A Course on Anterior Cruciate Ligament*) da önemli bir gelişmedir.

– "Veli Lök 75 Yaşında Etkinlikleri" Artroskopi Oturumu (4-6 Mayıs 2007, Crown Plaza-İzmir) (72)

Bu oturuma Prof. Dr. Erdoğan Altınel, Dr. Levent Köstem (Oturum Başkanları) ve Prof. Dr. Ahmet Sebik, Prof. Dr. A. Turan Aydın, Prof. Dr. Emin Bal da (Konuşmacı) olarak katılmıştır (Tablo V-2) (Foto. V-12-16) (24).

– Ege Diz Cerrahisi ve Artroskopi Günleri

Prof. Dr. Veli Lök'ün gayretleriyle İzmir ve Aydın'da "Ege Diz Cerrahisi ve Artroskopi Günleri" yapılmıştır (16,17).

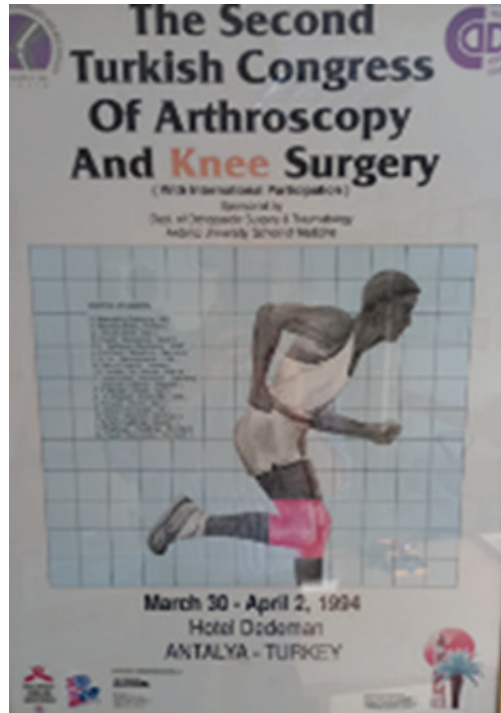

Foto. V-10. Dr. Ünal Tanker'in de katıldığı 2. Türk Artroskopi ve Diz Cerrahisi Kongresi (30 Mart-2 Nisan 1994, Antalya).

Foto. V-11. Dr. Ünal Tanker'in katıldığı Temel Cerrahi Artroskopi Kursu (18-19 Nisan 1992, Antalya).

Tablo V-2. “Veli Lök 75 Yaşında Etkinliklerinde” Artroskopi Oturumu

OTURUM II: ARTROSKOPİ: VELİ LÖK 75 YAŞINDA ETKİNLİKLERİ, 4-6 MAYIS 2007, İzmir

Foto. V-12. Başk:
Prof. Dr. Erdoğan Altınel
(1938-2020)

Foto. V-13. Başk:
Dr. Levent Köstem

Foto. V-14. Başk:
Prof. Dr. Dr. Ahmet Sebik
Osteokondritiste Artroskopi

Foto. V-15. Başk:
Prof. Dr. A. Turan Aydın
Ard Ayak Endoskopisi

Foto. V-16. Başk:
Prof. Dr. Dr. Emin Bal
El Bileği Artroskopisi

VI. PROF. DR. VELİ LÖK, İZMİR TABİP ODASI BAŞKANLIĞI (1976-1978)

Prof. Dr. Veli Lök, **İzmir Tabip Odası Başkanı** (1976-1978) olarak seçilmiş, akademik amaçlarla ve yeni bir bakış açısı ile İzmir’de ilk olarak **“Tıp Eğitimi”** ve **“Sağlık Haftası”** (14-21 Mart 1976) gibi etkinlikler, bilimsel toplantılar, tıp fakültesi öğrencilerinin ve hekimlerin yoğun katılımı ile Alsancak Atatürk Kapalı Spor Salonunda (3000 kişilik) müzik dinletisi, İzmir Körfezi’nde vapur gezileri yapılmıştır. Ayrıca, 1976-1977 yıllarında İzmir Fuarı’nda Sağlık Haftası içerisinde **“Halk Koşusu”** gerçekleştirilmiştir (16,17).

– Prof. Dr. Werner Glinz, Uygulamalı Artroskopi ve Artroskopik Cerrahi Kursu (13-14 Aralık 1986, İzmir)

TTB **İzmir Tabip Odası (İTO)** olarak, Zürih Üniversitesinden Prof. Dr. Werner Glinz’in katılımı ile **“Uygulamalı Artroskopi ve Artroskopik Cerrahi Kursu”** düzenlenmiştir (13-14 Aralık 1986, **Atatürk Spor Kompleksi, Sporcu Eğitim Merkezi, Halkapınar, İzmir**) (1, 8, 16,17,20, 24,78).

Werner Glinz, ilk 800 artroskopi girişiminin sonuçlarını içeren **“Diagnostic and Operative Arthroscopy of the Knee Joint”** (Hans Huber: Berne, Switzerland. 1980;129) kitabının yazarıdır.

Bu çalışmalar kapsamında, örneğin ilk kez Prof. Dr. Ahmet Turan Aydın ve Prof. Dr. Erdoğan Altınel’in geliştirdiği **“Dana dizinde artroskopi”** laboratuvar çalışmaları, 1986 yılında İzmir’de Prof. Dr. W Glinz ve Prof. Dr. Veli Lök başkanlığında gerçekleştirilen Uygulamalı Cerrahi Artroskopi Kursunda kullanılmıştır (1, 8, 10,14,15,20,24,78).

– İzmir Tabip Odası, Denizli Tabip Odası, Artroskopi ve Diz Cerrahisi Derneği Toplantıları (1987-1989)

Prof. Dr. Veli Lök başkanlığında **İzmir Tabip Odası, Denizli Tabip Odası ve Artroskopi ve Diz Cerrahisi Derneği**, 1987 yılında başlayan, 3 günlük program ve geniş katımlı bilimsel toplantıları 3 kez gerçekleştirmiştir (15).

VII. “ÖZGÜR BİLİMSEL ÇALIŞMA VE ARAŞTIRMA GRUBU” (08.02.1982 - 18.07.1990)

Prof. Dr. Veli Lök, EÜTF’de tam gün görevine devam ederken, “08.02.1982 - 18.07.1990” döneminde “demokratik üniversite”, “aydınlık Türkiye”, “etkin meslek odası” savlarına karşın üniversite dışında bırakılmıştır (12 Eylül 1980, 1402 yasa). Bundan sonraki dönemde, Alsancak’taki kliniğinde “serbest hekimlik” yapmanın yanı sıra, genç meslektaşları ile birlikte, başlangıçta **“5 kişiden”** oluşan (**Veli Lök, Ahmet Sebik, Gürbüz Çelebi, Erol Barın, Reha Kurt**) **“Özgür bilimsel çalışma ve araştırma grubu”**-nu oluşturmuş, bilimsel çalışmaları sürdürmüştür (15,16,20-24).

Bu çalışma grubundaki hekimlerin sayısı yeni katılımlarla birlikte oldukça artmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır:

Dr. Orhan Süren, Dr. Bülent Zeren, Dr. Levent Köstem, Dr. Sait Ada, Dr. Arslan Bora, Dr. Nail Yüce, Dr. Ahmet Turan Aydın, Dr. Fikret Öztop, Dr. Osman Karaoğlan, vb.

Böylece Prof. Dr. Veli Lök, antik çağdan günümüze, yani “Hippocrates” ve “Galenos”tan bu yana tıbbın beşiği olan Ege bölgesi ve İzmir’de, üniversite dışında

Tablo VII-1. Prof. Dr. Veli Lök'ün artroskopi alanındaki başlıca yayınları (1981-2021).

	Makale
1 (2)	Lök V, Sebik A. Ege Tıp Fakültesi Ortopedi Kliniğinde Yapılan Diagnostik Artroskopinin İlk Sonuçları(5. Balkan Spor Hekimliği Derneği Kongresi, İzmir, 1981). Spor Hekimliği Dergisi 1981;16(4): 195-197 (Ayrı Baskı).
2 (3)	Lök V, Sebik A. Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi, Artroskopi Sonuçları. Int Freundeskreis der Türkischen Gesellschaft für Orthopedie un Traumatologie Congress. Uludağ Kongresi (20-25 Mart 1983, Bursa Uludağ).
3 (11)	Lök V. Artroskopinin Tarihi ve Geleceği. Acta Orthop Traumatol Turcica 1987; 21(3):82.
4 (12)	Lök V. Artroskopi. Genç Hekim Dergisi. Ege Tıp Fakültesi Öğrenci Derneği Yayın Organı. 1987; Şubat:24-25, Şubat 1987.
5 (13)	Lök V. Meniskus Lezyonları Artroskopik Cerrahi (Arthroscopic surgery in meniscus lesions).Acta Orthop Traumatol Turc.1988;22:221-228
6 (14)	Köstem L, Sebik A, Lök V, Zeren B, Öztop F, Önal YZ, Ademoğlu Y. Tanısal ve Cerrahi Artroskopi (Diagnostik and Operative Arthroscopy). Acta Orthopaedica et Traumatologica Turcica 1988;22(5):243-245.
7 (79)	Lök V, Zeren B, Köstem L, Barın E. Artroskopik Menisektomi Olgularımız (Bildiriler, 266-273). Spor Bilimleri M J Ulusal Sempozyum Kitabı, Ankara, 15-16 Mart 1990.
8 (80)	Lök V. Cerrahi Artroskopiye Nasıl Başlayalım. Temel Cerrahi Artroskopi Kursu Kitabı, Antalya, 1-5 Nisan 1991.
9 (81)	Lök V. Meniskus Yırtık Tipi. Parsiyel ve Total Menisektomi. Temel Cerrahi Artroskopi Kursu Kitabı, Antalya, 1-5 Nisan 1991.
10 (82)	Lök V. Artroskopinin Biyolojik ve Ekonomik Avantajları. Artroskopi (Köstem L, Ed). İzmir: Egem Matbaacılık, 1992;15.
11 (83)	Lök V. Artroskopinin Tarihçesi, Artroskopik Diz Anatomisi. Artroskopi: Ed L Köstem, İzmir: Egem Matbaacılık, 1992;15.
12 (84)	Lök V, Zeren B, Sürenkök F, Barın E. Sporcularda Artroskopik Menisektomi. Spor Bilimi II. Ulusal Kongr (20-22 Kasım 1992, Ankara), Bildiriler Kitabı, 1992;298-301.
13 (85)	Lök V. Lök V. Meniskal patolojilerin tedavisinde tarihsel gelişim ve güncel durum. Acta Orthop Traum Turc 1997;31(5): 389-391.
14 (86)	Taskiran D, Taskiran E, Özsoy H, Lök V. Effects of Surgical Trauma on Articular Cartilage. Tr J of Medical Sciences (TÜBİTAK);1999;29 (2):177-180.
15 (87)	Taskiran E, Taskiran D, Lok V. Proteoglycan fragments in anterior cruciate ligament reconstructed knees: a comp study of two different surgical techniques. Knee Surg Sports Traumatol Arthrosc. 2005 Jul;13(5):385-92. doi: 10.1007/s00167-004-0578-5. Epub 2005 Jan 11.
16 (1)	Veli Lök. History of Arthroscopy and Knee Surgery in Turkey (Türkiye'de Artroskopi ve Diz Cerrahisinin Tarihçesi). Turk J Hip Surg (Türkiye Kalça Cerrahisi Dergisi) 2021;1(2):37-44. doi: 10.5222/TJHS.2021.58066.

kalmış olsa da bilimsel etkinlikler ve yayınlar yapmış, özellikle tanısal ve cerrahi artroskopi ve rekurvasyon osteotomisi alanındaki bilgisini paylaşmış, çevresine ışık olmuş, gençlerin eğitimine katkı vermiş ve akademik çalışmalar yapmıştır (15,16,19, 24,69).

Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi'ndeki görevine 18.07.1990'da (Danıştay kararı) yeniden başlayan Prof. Dr. Veli Lök, Emekli oluncaya dek devam etmiştir (19 Mart 1999). Güncel olarak Kahramanlar'daki "bir kültür merkezine dönüşmüş" olan "Dr. Veli Lök Ortopedi ve Travmatoloji Kliniğinde" hekimlik çalışmalarını sürdürmektedir.

Prof. Dr. Veli Lök, artroskopi ile ilgili bilimsel etkinlikleri ve yayınları ile artroskopinin Türkiye'de tanınmasına, akademik alanda ve toplumda ilgi görmesine, sonuçta halk ve sporcu sağlığına, artroskopinin Türkiye'de, dünya ile eş zamanlı olarak kurulmasına öncülük yapmış ve katkı sağlamıştır (**Tablo VII-1**). (1-24,68,69).

Prof. Dr. Veli Lök, Türkiye'de "Artroskopik Tanı ve Artroskopik Cerrahinin" kuruluş ve gelişiminde, gösterdiği "liderlik" ile artroskopi öğrenmeye istekli genç hekimlerin yetişmesine, araştırma ve yayın (79-87) yapılmasına, bilginin yayılmasına, **akademik yaşamın ilerlemesine, umudun çoğaltılmasına** katkı sağlamıştır (1-24,69).

VIII. TÜRK SPOR YARALANMALARI ARTROSKOPİ VE DİZ CERRAHİSİ DERNEĞİ (TUSYAD, 1988)

Türk Spor Yaralanmaları Artroskopi ve Diz Cerrahisi Derneği (TUSYAD)'nin kuruluşu için Prof. Dr. Veli Lök önderliğinde 1983 yılında çalışmalara başlanmıştır.

İlk kurucular toplantısı İzmir'de, Prof. Dr. Veli Lök, Prof. Dr. Ahmet Sebik, Prof. Dr. Aziz Alturfan, Prof. Dr. Ömer Taşer, Prof. Dr. Erdoğan Altınal, Prof. Dr. A. Turan Aydın ve "**Özgür Çalışma ve Araştırma Grubu**"

üyelerinin katılımı ile yapılmıştır (16,17,20,24). 1980 sonrası askeri dönemde, dernekler yasası olmadığı için başvuru gecikmiştir.

Uğraşlar sonucunda, 1987 yılında İzmir Dernekler Müdürlüğü'ne yapılan son başvuru 30.06.1988'de onaylanmış, TUSYAD'ın kuruluşu yasal olarak tamamlanmıştır ve Kurucu 21 Üyesi (Tablo VIII-1) (Foto. VIII-1-21) ve ilk geçici Yönetim Kurulu Üyeleri şöyledir (Foto. VIII-1-21) (16,17,20-24):

Veli Lök (Başkan), Erdoğan Altınel (İkinci Başkan), Ahmet Sebik (Genel Sekreter), Bülent Zeren, Aziz Kaya Alturfan, Nail Yüce, Levent Köstem.

Tablo VIII-1. Türk Spor Yaralanmaları Artroskopisi ve Diz Cerrahisi Derneği (Kuruluş: 30.06.1988, İzmir) Kurucu Üyeleri (Prof. Dr. Veli Lök Başkanlığında toplam 21 meslektaşı) (Foto. VIII-1-21).

Türk Spor Yaralanmaları Artroskopisi ve Diz Cerrahisi Derneği Başkanlığını, Prof. Dr. Veli Lök 3 dönem yürütmüştür:

(I: 30.06.1988-15.05. 1990),
(II: 19.05.1990-23.05.1992),
(III: 23.05.1992-04.07.1992).

Prof. Dr. Veli Lök'ün öncülüğünde 1988 yılında kurulan TUSYAD, Türkiye'de ortopedi, travmatoloji ve artroskopi alanındaki hekimlerinin eğitimi, bilimsel gelişmesi, iletişimi ve ilerlemesi amacı ile Türkiye çapında, çalışmalar yürütmüş, çok yönlü olarak görev yapmış, örnek olmuş, kurumsallaşmış bir eğitim kurumu / "akademi" işlevi görmüştür.

Prof. dr. Veli Lök, kuruluştan bu yana tüm bu etkinliklerde aktif biçimde yer almıştır (Foto. VIII-22,23) (12-16,20,24).

Türk Spor Yaralanmaları Artroskopisi ve Diz Cerrahisi Kongreleri

Türk Spor Yaralanmaları Artroskopisi ve Diz Cerrahisi Derneği bugüne dek (1988-2021) 15 kongre düzenlemiş ve Prof. Dr. Veli Lök, bu etkinliklerde değerli katkılar yapmıştır (Foto.VIII-24-25) (20,21) .

Tablo VIII-1. Türk Spor Yaralanmaları Artroskopisi ve Diz Cerrahisi Derneği (Kuruluş: 30.06.1988, İzmir) Kurucu Üyeleri (Prof. Dr. Veli Lök Başkanlığında toplam 21 meslektaşı) (Fotoğ VIII-1-21).

1. Türk Artroskopi ve Diz Cerrahisi Kongresi; Türk Spor Yaralanmaları Artroskopi ve Diz Cerrahisi Derneği (Başkan: Prof. Dr. Veli Lök) ile Türk Ortopedi ve Travmatoloji Derneği (Başkan: Prof. Dr. Alp Göksan) öncülüğünde, Prof. Dr. Aziz Alturfan Başkanlığında ve Onursal Başkanlar **Prof. Dr. Ejnar Eriksson** ve **Prof. Dr. Rıdvan Ege** olmak üzere **25-28 Eylül 1991** tarihinde İstanbul'da (Sheraton Hotel) yapılmıştır (**Foto. VIII-24**).

4. Türk Artroskopi ve Diz Cerrahisi Kongresi (29 Eylül - 2 Ekim 1998) İzmir'de yapılmıştır (**Foto. VIII-25**) (25).

Foto. VIII-22. Prof. Dr. Veli Lök Artroskopi ve Diz Cerrahisi Kursunun açılış konuşmasını yapıyor.

Foto. VIII-24. Birinci Türk Artroskopi ve Diz Cerrahisi Kongresi (25-28 Eylül 1991, Sheraton Hotel, İstanbul).

Foto. VIII-23. Prof. Dr. Kenneth E. DeHaven ve Prof. Dr. Veli Lök. Prof. Dr. Kenneth E. DeHaven, Amerikan Ortopedi Spor Hekimliği Derneği (AOSSM), Kuzey Amerika Artroskopi Derneği, Uluslararası Diz Derneği ve Amerikan Ortopedik Cerrahlar Akademisi (AAOS) eski başkanıdır.

İzmir'deki bir diğer etkinlik de **Prof. Dr. Freddie H. Fu**'nun katılımı ile yapılan Artroskopi Kursudur (28 Mart 1994) (**Foto. VIII-26**).

"**Veli Lök 75 Yaşında Etkinlikleri**" (4-6 Mayıs 2007) de İzmir'de gerçekleşmiştir (**Foto. VIII-27**)(72). <http://docplayer.biz.tr/5250330-Prof-dr-veli-lok-75-ya-sinda-etkinlikleri.html> (Ahmet Sebik)

Foto. VIII-25. Dördüncü Türk Spor Yaralanmaları, Artroskopi ve Diz Cerrahisi Kongresi (29 Eylül - 2 Ekim 1998, İzmir).

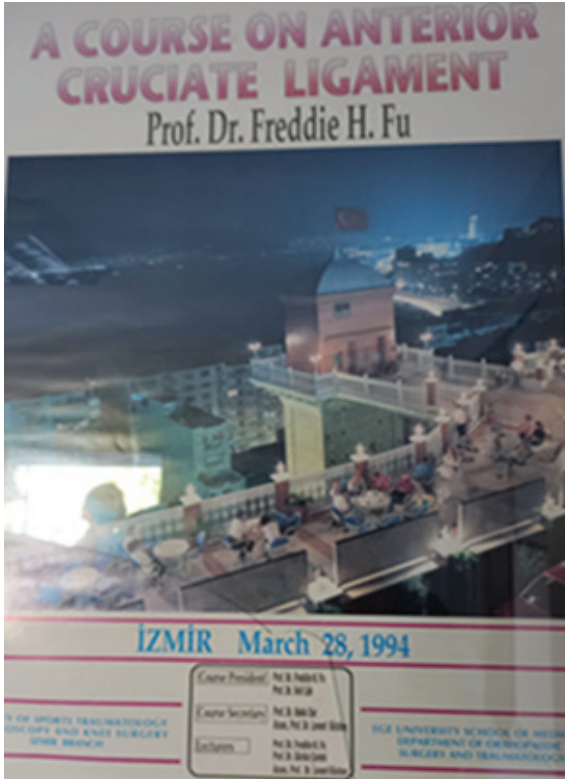

Foto. VIII-26. Prof. Dr. Freddie H. Fu'nun katılımı ile yapılan Artroskopik Kursu (28 Mart 1994, İzmir).

Foto. VIII-27. "Veli Lök 75 Yaşında etkinlikleri (04-06 Mayıs 2007, İzmir).

IX. PROF. DR. VELİ LÖK'ÜN EDITÖRLÜK, BİLİMSEL KURUL VE SOSYAL DERNEK ÜYELİKLERİ

Çok yönlü ve entelektüel bir bilim adamı olan Prof. Dr. Veli Lök meslek yaşamı boyunca, bilimsel (Tablo IX-1,2) ve sosyal alanda (Tablo IX-3) bir çok etkinliklerde bulunmuştur (20,24).

Tablo IX-1. Prof. Dr. Veli Lök'ün Dergilerde Editörlük ve Bilim Kurulu (Danışmanlık) Üyesi olarak görev yapmış olduğu dergiler.

Tablo IX-2. Prof. Dr. Veli Lök'ün Ortopedi, Travmatoloji ve Artroskopik ile ilgili görev yapmış olduğu Dernek ve Bilimsel Kurul Üyelikleri.

Tablo IX-3. Prof. Dr. Veli Lök'ün üye olarak görev yapmış olduğu diğer sosyal dernek ve vakıflar.

Tablo IX-1. Prof. Dr. Veli Lök'ün Dergilerde Editörlük ve Bilim Kurulu (Danışmanlık) Üyesi olarak görev yapmış olduğu dergiler.

	Bilimsel Dergi Adı
1	Journal of Rehabilitation of Torture Victims and Prevention of Torture (Torture, IRCT), YK Üyesi, Kopenhag
2	Acta Ortopedica et Traumatologica Turcica, İstanbul
3	Artroskopik ve Artroplastik Dergisi, Ankara
4	Acta Chirurgiae Orthopaedicae et Traumatologiae,(Czech)

Tablo IX-2. Prof. Dr. Veli Lök'ün Ortopedi, Travmatoloji ve Artroskopi ile ilgili görev yapmış olduğu dernek ve bilimsel kurul üyelikleri.

1)	TUSYAD, Türk Spor Yaralanmaları Artroskopi ve Diz Cerrahisi Derneği, Kurucu Başkan (1987 -1992)
2)	Ege Ortopedi ve Travmatoloji Rehabilitasyon Derneği, Kurucu Başkan (1975-1978)
3)	Türkiye Ortopedi ve Travmatoloji Birliği Derneği (TOTBİD), 1976-1980 Başkan Yardımcısı
4)	TOTDER, Türk Ortopedi ve Travmatoloji Derneği
5)	Ortadoğu ve Akdeniz Ortopedi ve Travmatoloji Derneği (MMOT), Kurucu
6)	AGA, Almanca Konuşan Ülkeler Artroskopi Derneği, Kurucu Üye
7)	Spor Hekimleri Federasyonu, Genel Sek, 1977-1980
8)	Türk Spor Hekimliği Derneği, Üyesi, 1975
9)	NÜSHED, Nükleer Savaşa Karşı Hekimler Derneği
10)	Türkiye Pediatrik Ortopedi Derneği, Kurucu Üye
11)	Balkan Spor Hekimliği Federasyonu, Bilimsel Kurul Üyesi
12)	Polonya Ortopedi Travmatoloji Derneği, Korrespondon Üye
13)	SICOT, Inter Society of Orthop Surg and Trauma, 1990-1997 Türkiye Ulusal Delegatesi
14)	SICOT-2005 Kongresi 2. Başkanı, İstanbul, 2005
15)	IAA, International Arthroscopy Association
16)	ESSKA, European Society of Sports Traumatology, Knee Surgery and Arthroscopy, 1996-2000 YK Üyesi
17)	ESB, The European Society of Biomechanics
18)	The Newyork Academy of Sciences, Üye, 1997
19)	IRCT, Inter Rehabil Council for Torture Victims, Konsey Üyesi (1991-1996), (2000-Halen)
20)	ISMST, Inter Society for Musculoskeletal Shockwave Therapy, Kuruluşu: 14 Haziran 1997, Kurucu Üye.

Tablo IX-3. Prof. Dr. Veli Lök'ün üye olarak görev yapmış olduğu diğer sosyal dernek ve vakıflar.

1) Tüm Öğretim Üyeleri Derneği, Kurucu Üye	2) İHD, İnsan Hakları Derneği, Kurucu Üye
3) TİHV, Türkiye İnsan Hakları Vakfı, Kurucu, YKÜ, İzmir Temsilcisi	4) TTB İzmir Tabip Odası İnsan Hakları Kurulu, Kurucu Başkan
5) TTB İzmir Tabip Odası, Muayene ve Rapor Kurulu Başkanı	6) Nazım Hikmet Vakfı, Kurucu Üye
7) Uladı Köyü (Bayındır) Gençler Birliği, Kurucu Üye (1951)	8) TÖS, Türkiye Öğretmenler Sendikası
9) TÜRÖD, Tüm Öğretim Üyeleri Derneği, Kurucu Üye	10) EÜ Tıp Fak Asistanlar Sendikası, Kurucu Başkan (1969)
11) Barış Derneği (1978-1980)	12) İşçi Sağlığı Derneği, Kurucu, İzmir Şubesi, Kurucu Başkan
13) BİLSES, Bilimsel Eğitim Kültür ve Sanat Vakfı, Kurucu Üye	14) TÜBİTAK, Danışma Kurulu (1978-1982) (TTB Temsil)
15) Trafik Güvenliği Vakfı, Kurucu Üye	16) TTB İzmir Tabip Odası (İTO) Başkanlığı (1977-1978)
17) Ortopedik Özürlüler Rehabilitasyon ve Spor Kulübü, Onursal Ü	18) ÇÖYDER, Çağdaş Özürlüler Yaşam Derneği, Onursal Başkan
19) Alevi Bektaşî Vakfı, İzmir Şubesi, Kurucu Üye	20) TÜSTAV, Türkiye Sosyal Tarih ve Araştırma Vakfı, MH Üyesi
21) ASD, Amatör Sporcular Derneği	

X. PROF. DR. VELİ LÖK'ÜN ALMIŞ OLDUĞU ÖDÜLLER

Prof. Dr. Veli Lök'e, yurtiçi ve yurtdışı sivil toplum kuruluşları (STK) tarafından, 1997-2021 yılları arasında, çok sayıda ödül verilmiştir (**Tablo X-1**) (20,24).

Yurtiçi STK'lar tarafından verilen ödüller

Akif Şakir Şakar Bilim Ödülü (1997, TOTBİD), İnsan Hakları Ödülü (1998, BİLSES), Barış Dostluk ve Demokrasi Ödülü (1999, DTO), Sevinç Özgüner Barış Demokrasi ve İnsan Hakları Ödülü (2000, İTO), Tıp

Tablo X-1. Prof. Dr. Veli Lök'ün almış olduğu yurtiçi ve yurtdışı Sivil Toplum Kuruluşu ödülleri (1997-2021).

Yurtiçi Sivil Toplum Kuruluşları Ödülleri
1) Akif Şakir Şakar Bilimsel Ödülü "Klinik Dal Birincisi" (1997, TOTBİD, İstanbul)
2) Prof. Dr. İbrahim Armağan İnsan Hakları Ödülü (1998, BİLSES, İzmir)
3) Barış Dostluk ve Demokrasi Ödülü (1999, DTO, Diyarbakır Tabip Odası)
4) Sevinç Özgüner Barış Demokrasi ve İnsan Hakları Ödülü (2000, İTO, İstanbul Tabip Odası)
5) Tıp Hizmet Jüri Özel Ödülü (2005, İTO, İstanbul Tabip Odası)
6) Barış ve Demokrasi Ödülü (2007, Çiğli Belediyesi, İzmir)
7) İnsan Hakları Ödülü (26.02.2008, Karşıyaka Belediyesi, İzmir)
8) Prof. Dr. İbrahim Armağan Ödülü "Prof. Dr. Veli Lök saygı gecesi" (01.04.2008, USADEM, İzmir)
9) Prof. Dr. Veli Lök Kütüphanesi (Rasime Şeyhoğlu ile birlikte) (2021, Karşıyaka Belediyesi, İzmir)
10) Lök V. İşkence görmüş bir kişiyi görmek bana acı veriyor. TC Maltepe Üniversitesi İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi ve UNESCO Felsefe ve İnsan Hakları Kürsüsü Bülteni. Aralık 2021;10:8-11. (Davekli Söyleşi ve Yazar) (88)
Yurtdışı Sivil Toplum Kuruluşları Ödülleri
Lök V. The Medical Proof of Terture. The Bulletin des Medecins Suisses 1998;79(41:31-35. (Davetli Yazar) (89)
"Eclipse Award" (2003, he Center for Victims of Torture, Minneapolis, Minnesota, USA) Douglas A. Johnson, djohnson@cvt.org Center for Victims of Torture, Minneapolis, Minnesota, USA, May 1, 2003 (90,91)
"Inge Genefke Awards" (8 October 2004, IRTC, Intern Rehabil Council for Torture Victims, IRCT, Kopenhag, Danimarka)

Hizmet Jüri Özel Ödülü (2005, İTO), Barış ve Demokrasi Ödülü (2007, Çiğli Belediyesi, Ensari Bulut), İnsan Hakları Ödülü (2008, Karşıyaka Belediyesi, Cevat Duak), "Prof. Dr. Veli Lök Saygı Gecesi" (2008, USADEM, Prof. Dr. İbrahim Armağan) (Foto. X-1) ve Prof. Dr. Veli Lök Kütüphanesi (Rasime Şeyhoğlu ile birlikte) (2021, Karşıyaka Belediyesi, Dr. Cemil Tuğay) (Foto. X-2),

TC Maltepe Üniversitesi İnsan Hakları Merkezi (Davetli Söyleşi) "Lök V. İşkence görmüş bir kişiyi görmek bana acı veriyor. İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi ve UNESCO Felsefe ve İnsan Hakları Kürsüsü Bülteni. Aralık 2021;10:8-11" (Tablo X-1).

Prof. Dr. Veli Lök'e yurt dışındaki STK'lar tarafından verilen ödüller

1998 yılında **İsviçre Tabip Odası** tarafından konuşmacı olarak davet edilmiş ve "Bulletin des Medecins

Foto. X-1. Uluslararası Stratejik Araştırma Danışma Eğitim Merkezi (Prof. Dr. İbrahim Armağan USADEM'den, Prof. Dr. Veli Lök'e büyük onur (01.04.2008). Ortopedi ve Artroskopi alanında 'hocaların hocası', işkencenin bilimsel yöntemle saptanması çalışmalarıyla uluslararası literatüre giren, Prof. Dr. Veli Lök'e "saygı gecesi" düzenlendi.

Foto. X-2. Karşıyaka Belediyesi tarafından açılan Prof. Dr. Veli Lök Kütüphanesi (Rasime Şeyhoğlu ile birlikte) açılış töreni (03.09.2021).

Suisses" de "davetli yazar" olarak "The Medical Proof of Torture" adında bir makale yazmıştır (Tablo X-1) (86).

Prof. Dr. Veli Lök, 2003 yılında, layık görülerek seçildiği "Eclipse Award" (2003, The Center for Victims of Torture, Minneapolis, Minnesota, USA) ödülünü kabul etmemiştir (87,88).

Prof. Dr. Veli Lök, 2004 yılında seçildiği "Inge Genefke Awards" (8 October 2004, IRTC, Intern Rehabilitation Council for Torture Victims, IRCT, Kopenhag, Danimarka) ödülünü kabul etmiştir.

literatüre giren, Prof. Dr. Veli Lök'e "saygı gecesi" düzenlendi.

XI. PROF. DR. VELİ LÖK ADINA VERİLEN ÖDÜLLER

TUSYAD Prof. Dr. Veli Lök Başarı Ödülü

Türkiye Spor Yaralanmaları ve Artroskopi Derneği (TUSYAD) Kongreleri 2004 yılından başlayarak, "Prof. Dr. Veli Lök Başarı Ödülü"nü kurmuştur. Bu ödüller güncel olarak devam etmektedir.

USADEM Prof. Dr. Veli Lök Barış ve Demokrasi Ödülü

USADEM (Prof. Dr. İbrahim Armağan) tarafından, "Prof. Dr. Veli Lök Barış ve Demokrasi Ödülü" düzenlenmiştir. Türkiye'de bilginin, eğitimin yayılması, toplumun bilgisinin, kültürel gelişmesinin ilerlemesi, demokrasi kültürünün gelişmesi, sivil toplum kuruluşlarında yürüttüğü çalışmalar vb. katkılarından dolayı, Prof. Dr. Şerefettin Canda (Mustafa Kemal Üniversitesi 2006-2010 dönemi Rektörü) 'ya 2011 "Prof. Dr. Veli Lök Barış ve Demokrasi Ödülü" verilmiştir (Foto. XI-1).

Foto. XI-1. Prof. Dr. İbrahim Armağan, Prof. Dr. Tülay Canda, Prof. Dr. Veli Lök, Prof. Dr. M. Şerefettin Canda, Dr. İsmail Baloğlu (Ankara İlkem Kolejli Hasan Ali Yücel Salonu, 2011, Ankara).

XII. PROF. DR. VELİ LÖK, PROF. DR. MEHMET TİNER VE PROF. DR. ERDAL İNÖNÜ, EMOT HASTANESİNİN AÇILIŞ TÖRENİ

Prof. Dr. Veli Lök ile birlikte Özgür Bilimsel Çalışma ve Araştırma Grubu içinde yer alan üyelerden ikisinin (Prof. Dr. Sait Ada, Prof. Dr. Aslan Bora) öncülüğünde Türkiye'nin en saygın **El Cerrahisi ve Ortopedi Hastanesinin (EMOT) açılışı** İzmir'de gerçekleşmiştir.

Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Ortopedi ve Travmatoloji Kliniği'nin kuruluşunda birlikte çalışmış olan **Prof. Dr. Mehmet Tiner** (DEÜTF Dekanı) ve **Prof. Dr. Veli Lök**,

eski öğrencilerinin bu başarısını, açılışı **Başbakan Yardımcısı Prof. Dr. Erdal İnönü** tarafından yapılan EMOT Hastanesinin açılış törenine birlikte katılarak kutlamışlardır (Foto.XII-1).

Foto. XII-1. Prof. Dr. Mehmet Tiner (DEÜTF Dekanı) ve Prof. Dr. Veli Lök, Başbakan Yardımcısı Prof. Dr. Erdal İnönü ile birlikte EMOT Hastanesi'nin açılış töreninde.

İzmir'in yetiştirdiği, İzmir'e değer katan ve İzmir'in en değerli simgelerinden olan Prof. Dr. Mehmet Tiner ve Prof. Dr. Veli Lök'ü bir arada gösteren bu resim, hocalarımızın İzmir'in sağlık yaşamına ne denli büyük hizmetler yaptığını ve gençlere ne denli "rol model" olduklarını göstermektedir.

Prof. Dr. Veli Lök ve Prof. Dr. Mehmet Tiner İzmir'de ilk ve orta öğretimi, İstanbul'da Tıp Fakültesini bitirdikten sonra 1958-1978 yılları arasında Ege Üniversitesi Ortopedi ve Travmatoloji Kliniği'nde birlikte çalışmış; İzmir'e sağlık, eğitim ve bilim alanında kazandırdıkları eserler ve yaptıkları hizmetlerle "efsane" olmuş iki değerli hocamızdır.

XIII. PROF. DR. VELİ LÖK'ÜN ÖZGÜN ÇALIŞMALARI

Prof. Dr. Veli Lök, ortopedi ve travmatoloji alanında, artroskopinin yanısıra,

- sklerozan osteomyelit,
- tibia rekürvasyon osteotomisi (genu rekürvatum osteotomi),
- çok dalga tedavisi,
- "fizik işkencenin" geç fizik bulgularını saptayan bilimsel yöntemler gibi özgün konularda da çalışmıştır.

Sklerozan osteomyelit

1893'te İsviçreli "Cerrah" **Dr. Carl Garrè (1857-1928)** tarafından bildirilen sklerozan osteomyelit, güncel olarak tıp biliminin üzerinde çalıştığı tartışmalı konulardan birisidir. Kronik sklerozan osteomyelit, kronik osteomyelitinin nadir görülen bir türüdür (92).

Sklerozan osteomyelit, patolojik olarak proliferatif periostitis ve non-süpüratif kronik osteomyelit bulguları gösterir. Histolojik olarak, karışık yangısal hücreler ile organize fibröz ve granülasyon dokusu izlenir.

Sağaltım konusunda güçlükler gösterir ve değişik görüşler bildirilmiştir (92).

Prof. Dr. Veli Lök, "oluklaştırma (rooving) " yöntemi adını verdiği "özel yöntem" ile sklerozan osteomyelitinin kesin iyileşmesini sağlayan cerrahi tekniğini geliştirmiş ve bu hastaların sağaltımında elde ettiği başarılı sonuçları 1985, 2004, 2009 yıllarında yayınlamıştır (**Tablo XIII-1**) (69, 93, 95).

Tibia rekurvasyon osteotomisi (8°-10°)

Dizde Quadriceps kası paralizisi ciddi bir sakatlık ne-

Tablo XIII-1. Prof. Dr. Veli Lök'ün kronik sklerozan osteomyelitte oluklaştırma yöntemi ile ilgili yayınları.

	Makale
1 (96)	Lök V, Sebik A, Bora A, Barin E. Gutter technique of chronic osteomyelitis treatment (Kronik Osteomyelitte oluklaştırma yöntemi). IX. Turkish National Congress of Orthopedic and Traumatology (28-30 Oct 1985, Alanya). Congress Book, 1985;185; 417-420.
2 (97)	Necmioglu S, Askar I, Lök V, Subasi M. Use of the vastus lateralis muscle flap with a grooving procedure in the surgical treatment of chronic osteomyelitis of the femur. Ann Plast Surg. 2004 Dec;53(6):570-576. doi: 10.1097/01.sap.0000134752.01294.d0. PMID: 15602255.
3 (98)	Lök V, Bal E, Sebik A, Aydınok H. Kronik sklerozan osteomyelit tedavisinde oluklaştırma ve kas taşıma tekniğinin uzun dönem sonuçları [Long-term results of treatment including creation of a gutter and muscle transposition for chronic sclerosing osteomyelitis]. Acta Orthop Traumatol Turc. 2009;43(6):510-514. Turkish. doi: 10.3944/AOTT.2009.510. PMID: 20134219.

denidir. Semitendinosus ve Biceps Femoris kaslarının, diz arkasından öne alınıp Patellaya transferi (Quadriceps reconstriction) diz stabilizasyonunu sağlar.

Quadriceps rekonstrüksiyonu başarısız olursa ya da transfer için güçlü kaslar yoksa hasta yaşam boyu sakat kalır.

Hasta düşmeyi önlemek için ya el desteği yada cihaz kullanır. İkisi de hastayı sakat ve mutsuz kılar. Tibia rekonstrüksiyon osteotomi (80—100), dizde yeterli stabilite sağlar, hasta el desteği ve cihazdan kurtulur (69,99).

Prof. Dr. Veli Lök, bu tür hastaların yaşadıkları sağlıksal ve psikolojik sorunları görerek, bunların sağaltımı için **çözüm** üretmek amacı ile çalıştığını bildirmektedir (69,99). Gerçekten, geliştirmiş olduğu özgün ve orijinal yöntemlerle bu hastaların iyileşmesini sağlamıştır.

Tibia Rekurvasyon Osteotomisi, Prof. Dr. Veli Lök'ün, diz eklemi ile ilgili bu hastalar için geliştirdiği çözüm yöntemidir (Veli Lök tekniği) (69).

Prof. Dr. Veli Lök, diz instabilitesinde tibial rekurvasyon cerrahisi - genu rekurvatum osteotomi ile dizde stabilite sağlayan tekniği geliştirmiştir. Bu yöntemin özünde, "diz aşırı rekurvasyonu ağır sakatlık yaratır, hafif rekurvasyon diz stabilitesini artırır" düşüncesi yatmaktadır (69). Prof. Dr. Veli Lök, Rekurvasyon Osteotomisi ile ilgili olarak, 1976, 1982, 1983, 1984, 1986, 1991 yıllarında çeşitli yayınlar yapmıştır (**Tablo XIII-2**) (16, 100-106).

Fleksibl Forrester Brown Ateli

Prof. Dr. Veli Lök tarafından geliştirilen yöntemlerden bir diğeri 1983 yılından sonra gelişimsel ve doğumsal kalça çıkıklarında kullanılan, "fleksibl Forrester-Brown Ateli" adı verilen yöntemdir.

Bu yöntem doğuştan kalça çıkığı gösteren çocuklarda 6 aydan sonraki olgularda kullanılan ve "rijit" olan "Forrester- Brown Ateli" yerine "fleksibl" bir özellik kazandırılarak uygulanmasıdır (107).

1 (103) Lök V. Gelişimsel kalça displazisi ve çıkığında "Fleksibl Forrester- Brown Ateli". DEÜTF Ortopedi

Tablo XIII-2. Rekürvasyon Osteotomisi'nin Biyomekaniği "Genu Curvatum" konusundaki makaleler ve bildiriler.

	Makale
1 (100)	Lök, V. Sebik, A, Alıcı, E, Gürün, O, Poliomyelitli Hastalarda Tibia Rekürvasyon Osteotomisi ve Komplikasyonlarının Önlenmesinde Yeni Metod. Türkiye Ortopedi ve Travmatoloji Dergisi 1976;58-65.
2 (101)	Lök V, Çelebi G, Sebik A, Barin E. Biomechanical aspects of the tibial recurvation osteotomy. 7th International Congress Orthopedics and Traumatology of the Mediterranean and Middle East Countries Society (16-18 September 1982, Rome). Proceedings Book: 1982;457-467.
3 (102)	Lök V, Çelebi G, Sebik A, Barin E. Biomechanical basis of the tibial recurvation osteotomy. Medical Journal of Zambia. 1983 July;17(3):77-82. PMID: 6679156.
4 (103)	Lök V, Çelebi, G Sebik, A Barin E. Tibial Recurvation Osteotomy in Poliomyelitis. "Société Internationale de Chirurgie Orthopédique et de Traumatologie (SICOT)" 16th Congress (30 September - 5 October 1984, London). Video Presentation, Abstracts of papers:84, London, 1984.
5 (104)	Lök V, Çelebi G, Sebik A, Barin E, Zeren B, Ada, S. Biomechanical Basis and Clinical Results of the Tibial Recurvation Osteotomy International Conference "Trends in human biomechanical research and applications in medicine and surgery" Riga, September 12-15, 1986 Biomechanics in medicine and surgery, in four volumes, Riga, 1986;3:686-692.
6 (105)	Celebi G, Kurt R, Lok V, Sebik A, Barin E, Zeren B. Prevention of neurovascular complications in extension osteotomy of the tibia in poliomyelitis. International Orthopaedics 1991;15(1):29-30. doi: 10.1007/BF00210529. PMID: 2071277.
7 (106)	Celebi G, Kurt R, Lok V, Sebik A, Barin E, Zeren B. Prevention of neurovascular complications in extension osteotomy of the tibia in poliomyelitis. International Orthopaedics 15, 29-30 (1991). https://doi.org/10.1007/BF00210529

ve Travmatoloji Anabilim Dalı, 16.12.2011, Balçova-İzmir" (http://www.velilok.com/eng/media/file/Kalca_Displazi-Sunum.pdf)

Şok dalga tedavisi (Extracorporeal shock-wave therapy) (ESWT)

1991 yılında Bulgaristan'da Valchanou VD ve Michailov P tarafından ilk defa cerrahi girişim olmadan uygulanan şok dalga (Extracorporeal shock-wave therapy) (ESWT) yöntemi ile kaynamamış kırıkların sağaltımında kaynama sağlanır (108).

Şok dalga sağaltımı ile ilgili alanda kan akışı ve doku aktivasyonu artar, BMP-2 "Bone Morphogenic Protein 2" ve VEGF "Vascular Endothelial Growth Factor" artışı sağlanır ve iyileşme sürecinin hızlanmasına kat-

kıda bulunur (109).

Uluslararası ilk Şok Dalga Tedavi Kongresi'nin 1988 yılında İzmir'de öğrencisi **Dr. İsmail Baloğlu** ile birlikte gerçekleştirmiş ve kaynamamış kırık iyileşmesi ve kalus gelişmesi üzerindeki önemini yeni bir bulgu olarak göstermiştir (**Tablo XIII-3**) (16, 110-117).

İğne biyopsisi ve kemik sintigrafisi ile işkencenin geç fizik bulgularının saptanması

Danimarka'dan (Danish Institute Against Torture), **Sara Woldu** ve **Marie Brasholt**, Mayıs 2021'deki makalede (J Forensic Leg Med 2021 May;80:102-155) "**Uluslararası hukukta işkence yasaktır**" ifadesini vurgulamaktadır (**118**).

Tablo XIII-3. Prof. Dr. Veli Lök'ün şok dalgaları ile ilgili bilimsel yayınları.

	Makale
1(110)	Lök V, Baloğlu İ. Shock wave treatment of bone union after osteotomy. European Society for Musculoskeletal Shock Wave Therapy (ESMST) First International Musculoskeletal Shock Wave Therapy Congress (30 May – 1 June 1998, İzmir/Turkey). Osteotomiden sonra kemik kaynamasının şok dalga ile tedavisi. Avrupa Kas-İskelet Şok Dalga Tedavisi Derneği (ESMST) I. Uluslararası Kas-İskelet Şok Dalga Tedavisi Kongresi (30 Mayıs – 1 Haziran 1998, İzmir/Türkiye).
2(111)	Baloğlu I, Aydinok H, Lök V. Our results of the ossatherapy for treatment of pseudoarthrosis. Naples: 3rd Congress of the ISMST; 2000. Abstract 56.ISMST
3(112)	Lök V, Baloğlu İ, Aydinok H. Experience of shock wave for nonunions in İzmir. In: Coombs R, Schaden W, Zhou S, editors. Musculoskeletal Shockwave Therapy. London: Greenwich Medical Media Ltd; 2000;185-186.
4(113)	Baloğlu I, Aydinok H, Lök V. Our results of the ossatherapy for treatment of pseudoarthrosis. Naples: 3rd Congress of the ISMST; 2000. Abstract 56.
5(114)	Baloğlu İ, Lök V, Aydinok H. Ortopedi ve Travmatolojide Şok Dalga Tedavisi (Ossatherapy). Journal of Arthroplasty Arthroscopic Surgery 2003;14(1):45-50.
6(115)	Baloğlu İ, Aydinok H, Lök V. Extracorporeal shockwave therapy (ESWT) in plantar fasciitis. Ankara: 3. Asya-Pasifik Diz Cerrahisi Kongresi; 1-4 Kasım 2004
7(116)	Baloğlu İ, Özsoy MH, Aydinok H, Lök V. Ortopedi ve Travmatolojide Şok Dalga Tedavisi. TOTBİD (Türk Ortopedi ve Travmatol Birliği Derneği) Dergisi 2005;4(1-2):33-49.
8(117)	Lök V, Köse B, Baloğlu İ, Öztürk H, Özç U, Özsoy MH. Shock wave therapy in orthopedics and traumatology (Ortopedi ve travmatolojide şok dalga tedavisi). TOTBİD Dergisi 2017; 16(3):209-229. doi: 10.14292/totbid.dergisi.2017.31

Ancak, Uluslararası Af Örgütü, 141 ülkede, son 5 yılda da sistematik olarak işkencenin varlığını bildirmiştir (118).

Tüm işkenceler, “*insan ruhunda psikolojik izler bıraktığı gibi*”, kırık ve ağrıları, kemik ve yumuşak dokular üzerinde gözle görülmeyen ‘izler’ ‘fizik sekeller’ de bırakır.” “*Bu semptomların belirlenmesi, kişinin doğru medikal tedavisi için de gereklidir.*” Ayrıca, **İstanbul Protokolü Bölüm V**’de vurgulandığı gibi, ‘fiziksel deliller işkencenin olmadığı’ şeklinde yorumlanamaz” (118).

Darius Rejali’nin, “*Demokrasi ve İşkence*” adlı kitabında (2007) işkence kelimesi, “*demokrasilerin sinsizliği*” olarak tanımlanmıştır (119).

Toronto Üniversitesi Adli Tıp Patoloji biriminden Patoloji Uzmanı **Michael S Pollanen** (*Forensic Sci Int. 2018 Mar;284:85-96*) “işkence” sonrası incelemenin;

a) gerçeği aramak,
b) farkındalığı arttırmak,
c) rehabilitasyona yardımcı olmak
d) adli insani yardımın güçlendirmek açılarından önemini vurgulamıştır. Fizik bakıda **patolojik bulguların** saptanması için, öncelikle yaralanma (travma) ve fizik etkinin türleri; “*a) falaka, künt darbe; b) elektriksel, termal; c) uzun süreli askı, stres durumları*” olarak bildirilmiştir (120).

Ekstremitelerin askıya alınması, omuz kaslarında gerilme ve **nekroz** sonucu ölümcül **miyoglobülinürik böbrek yetmezliğine** yol açabilir. **Bu nedenle adli ve patolojik otopsiler bu açıdan önemlidir.** Örneğin “gözaltı” ve “işkence” ile olan ölümlerde “fizik etkinin” doku bulguları **otopsi ve patolojik doku incelemeleri** ile saptanabilir. Böylece, örneğin otopsilerde sırt, ekstremiteler, ayak tabanları, omuz ve dizlerin **kas-deri (muskulo-kutanöz) diseksiyonu** yapılarak, ortaya çıkan incinmenin doğası aydınlatılabilir (120). **Yaşayan (canlı) bir kimsede, işkence sonucu gelişen patolojik bulgular ise başlıca şunlar olabilir: Dermatolojik bulgular, kafa travması, nörojenik ağrı, kronik ağrı, pnömatik turnike felci, kelepçe fokal nöropatileri, omuz nörovasküler yaralanmaları, glenohumeral dislokasyona ve aksiller sinir yaralanması, post-inflamatuvar hiperpigmentasyon, pozisyonel asfiksi, ölümcül pulmoner tromboembolizm ve rabdomiyoliz** (120).

Yaşayan bir kimsede “falaka, fizik darbe, elektrik, termal” gibi işkence yöntemleri ile olan fizik etkinin bulgularının saptanması için adli tıp alanında, nükleer tıp sintigrafi yöntemleri ve incinen dokulardan **iğne biyopsisi** yapılarak patoloji laboratuvarında histolojik inceleme yöntemlerinin geliştirilmesi konusundaki yenilikler ilk kez Prof. Dr. Veli Lök ve ark. tarafından bulunmuştur (121-128).

Prof. Dr. Veli Lök 1991-2009 yılları arasında yapmış olduğu yayınlarla elde ettiği bilimsel sonuçları açıklamıştır (129-135).

Böylece, Türkiye’den **Prof. Dr. Veli Lök, Prof. Dr. Orhan Süren**’in de belirttiği gibi “*falaka, kaba dayak, elektrik akımı vb.*” geçirilmiş işkence alanındaki “*geç tıbbi bulguları*” bilimsel yöntemlerle (*iğne biyopsisi, sintigrafi vb.*) belirlemiş ve bilimsel araştırmaları ve yayınları ile insan haklarının yanı sıra, “*adaletin sağlıklı karar vermesine*” de önemli katkı yapan buluş niteliğinde orijinal bilimsel çalışmalar yürüttüğü anlaşılmaktadır (25,26,129-134).

Prof. Dr. Veli Lök’ün çalışma arkadaşı Prof. Dr. Orhan Süren bu konuda şunları yazmıştır: “***İğne biyopsisi ve sintigrafi incelemesi ilk defa geç işkence olgularının tanısında kullanıldı. Bu uygulama uluslararası yöntem olarak kabul edildi. İşkence ile ilgili birikimlerini yurt dışına da taşıdı. Her kıtada işkenceyi önleme çalışmalarını yapan, konferanslar düzenleyen BM Birleşmiş Milletler) destekli uluslararası “IRCT” bir “TÜRK” olarak yer aldı***” ve İstanbul Protokolü’nün literatüre girmesini sağladı (129-135).

Özetle, Türkiye’de “Cumhuriyet dönemi” okullarında okuyarak yetişmiş bir bilim adamı olan **Prof. Dr. Veli Lök**, bilimsel çalışmaları, “adli tıp” alanında geliştirdiği yeni bilimsel yöntemler ve buluşları ile dünyada ve Birleşmiş Milletler (BM) ‘de “insan hakları savunucusu, Türk hekimi” ve İHD (**Av. Nevzat Helvacı**), TİHV (**Mimar Yavuz Önen**) ve diğer ilgililer ile birlikte çalışarak **İstanbul Protokolünü** (129-135) gerçekleştirilmesine öncülük yapan kişi olarak tanınıp, saygı görmüş, özünde gösterdiği olağanüstü çaba ile Türkiye’nin, Türk hekimlerinin, Türk akademik dünyasının ve Türk adaletinin saygınlığının korunması ve yüceltilmesinde, önemli katkıda bulunmuştur.

Bilimsel yöntemlerle “*falaka, kaba dayak, elektrik akımı vb.*” işkencenin fizik izlerini yıllar sonra da saptayan “iğne biyopsisi” ve “kemik sintigrafisi” yöntemlerini geliştiren Prof. Dr. Veli Lök, bir Türk bilim insanı olarak çığır açan bu bilimsel çalışmaları ile çağdaş dünyada evrensel bir sorunun çözümüne katkı yapmış ve uluslararası alanda ün sağlamıştır (**Tablo XIII-4,5**) (129, 135).

Tablo XIII-4. Prof. Dr. Veli Lök'ün, iğne biyopsisi ve sintigrafî yöntemleri ile işkencenin geç fizik bulgularını belirlediği yayınları.

	Yazar	Makale
1(89)	Lök V.	The medical proof of torture. Bulletin des Medecins Suisses 1998;29 841):79(41):31.
1 (121)	Lök V, Tunca M, Kumanioğlu K, Kapkın E, Dirik G.	Bone scintigraphy as clue to previous torture (Letters to the editor). The Lancet 1991; Apr 6;337(8745):846-847. PMID: 1672928 DOI: 10.1016/0140-6736(91)92548-g.
2 (122)	Lök V.	Physical Torture Sequelae. Diagnostic Considerations IMA Workshop on Medical Ethics in Cases of Torture, New Delhi, 25-27 Nov. 1994.
3 (123)	Lök L, Tunca M, Kapkın E, Tırnaklı V, Dirik G, Öztop F, Bolat Y, Baykal T.	Bone Scintigraphy As an Evidence of Previous Torture: Evidence of 62 Patients. Treatment and Rehabilitation Centers Report (11) (1994). In: Human Rights Foundation of Turkey (HRFT). Pelin Ofset Ltd. Şti. Ankara, 1995;91-96. ISBN 975-7217-07-7
4 (124)	Öztop F, Lök V, Baykal T, Tunca M.	Signs of Electrical Torture on the Skin. In: Human Rights Foundation of Turkey (HRFT) Treatment and Rehabilitation Centers Report (1994). HRFT publications. Pelin Ofset Ltd. Şti. Ankara 1995; 97-104. ISBN 975-7217-07-7 [HRFT web site] Available at: http://www.tihv.org.tr/dosya_arsiv/db4f-3b56f584d66a580c8c4355e4858b.pdf (accessed 23.02.12), pp. 97-104.
6 (125)	Tunca M, Lök V.	Bone scintigraphy in screening of torture survivors. The Lancet. 1998 Dec 5;352(9143):1859. doi: 10.1016/S0140-6736(05)79928-1. PMID:9851415.
7(126)	Aytaçlar S, Lök V.	Radiodiagnostic approaches in the documentation of torture. In: Peel M, Iacopino V, eds. The Medical Documentation of Torture. London: Greenwich Medical media, 2002;207-20.
8 (127)	Amris S, Rasmussen OV, Lök V (Çeviri: Sabırlı Ş).	Tanısı zor bir işkence yöntemi: Falaka. Veli Lök'e Anılı Armağan (Demir N, Gökova Ş, eds.). İrenbe Yayınları. İzmir: Tükemat Basımevi. 2007;267-287.
9 (128)	Amris K, Rasmussen OV, Baykal T, Lök V.	The diagnostic value of clinical examination after falanga--a pilot validation study. Torture. 2009;19(1):5-11. PMID: 19491481.

Bu yayınlardan Prof. Dr. Veli Lök'ün 1998 yılında **İsviçre Tıp Dergisi'nin 50. kuruluş yılı anısına** “davetli yazar” olarak yazmış olduğu, “**İşkencenin tıbbi olarak kanıtlanması**” adlı makale, “insan hakları ile ilgili” bir bilimsel makale olarak yayınlanmıştır (**Belge XIII-1A, B**) (Lök V. The medical proof of torture. Schweizerische Ärztzeitung / Bulletin des Medecins Suisses 1998;79(41):31 (89). Bu makalede Prof. Dr. Veli Lök, “işkence görenlerin” öncelikle sağaltımının yapılmasını, “kanıtları” ortaya koymak için **X ışınları ile görüntülemenin yeterli olmadığını**, daha gelişmiş metodlar ile (**sintigraf, iğne biyopsisi vb.**) araştırma- lar yapılması gerektiğini belirtmiştir (89).

2009 yılındaki makalede de “*Falaka'dan sonra klinik*”

Tablo XIII-5. Prof. Dr. Veli Lök'ün, “Falaka sonrası klinik muayenenin tanısal değeri – bir pilot doğrulama çalışması” “The diagnostic value of clinical examination after falanga--a pilot validation study” konusunda yapılmış olan yayının künyesi (Torture 2009;19(1):5-11) ve özeti (128).

Torture 2009;19(1):5-11.

The diagnostic value of clinical examination after falanga-- a pilot validation study

Kirstine Amris 1, Ole Vedel Rasmussen, Turkcan Baykal, Veli Lök

Affiliations expand PMID: 19491481

Abstract

Medico-legal documentation of alleged exposure to falanga torture warrants a high diagnostic accuracy of the applied clinical tests.

The objective of this study was to establish data on the validity of palpatory examination of the footpads and the plantar fascia and to assess the distribution of observations among selected cases and non-cases in a small study sample.

Calculated estimates of sensitivity and specificity of the individual diagnostic tests are reported and, in general, did not meet the authority-based criteria of an 80% cut-off point.

The observed total number of true tests in this study was 65%. It is concluded that future studies of the reliability of clinical examination and assessment of the variability of observations among unselected cases and non-cases should be conducted in a larger cross-sectional study population.

muayenenin tanısal değeri” konusu işlenmektedir ki, bu konu “hekimlerin ve hukukçuların bu alanda özel eğitim görmesini” gerektirmektedir ve bu uygulama, bu girişimler sonrasında Türkiye’de AB’nin desteği ile gerçekleştirilmiştir (127, 128).”

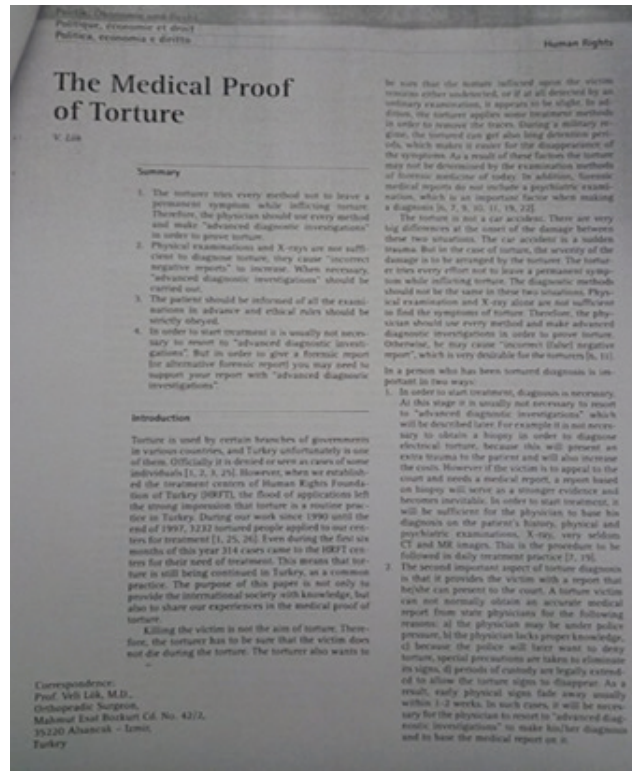
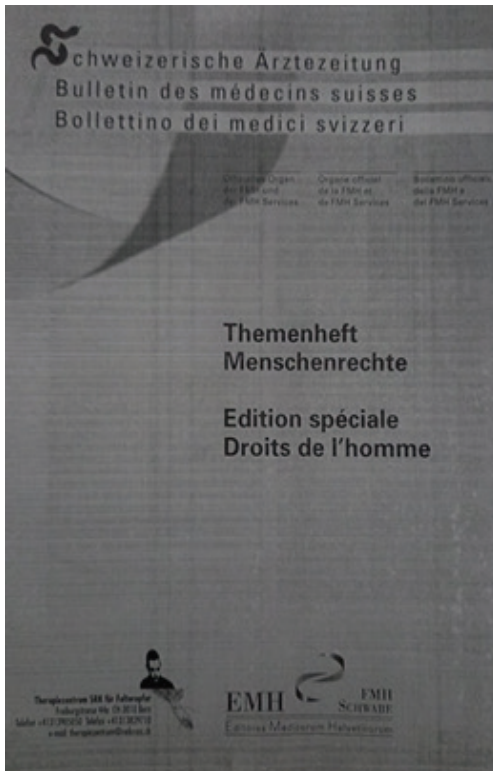
İstanbul Protokolü’nün (1999) Birleşmiş Milletler (BM) Tarafından Onaylanması

Bilimsel yöntemlerle *“işkencenin geç dönem fizik bulgularının tıbbi ve hukuki olarak saptanması”* ve önlenmesi için yapılacak çalışmaları kabul eden **İstanbul Protokolü (1999) Birleşmiş (BM) tarafından**

onaylanmış olup, **Prof. Dr. Veli Lök’ün önemli bilimsel katkıları ile gerçekleşmiştir.** Günümüzde tüm uluslararası mahkemelerde bu protokole göre karar verilmektedir (**Belge XIII-2**) (16,17,131-135). Bu bağlamda, Prof. Dr. Veli Lök; *“İnsan hakları aynen hava gibidir, yokluğunda değeri ve önemi anlaşılır”* tanımını yapmıştır (16,17).

Prof. Dr. Veli Lök arşivi

Alsancak’ta “Prof. Dr. Veli Lök Ortopedi ve Travmatoloji Kliniği” olarak kullandığı sağlık kuruluşunu, hem

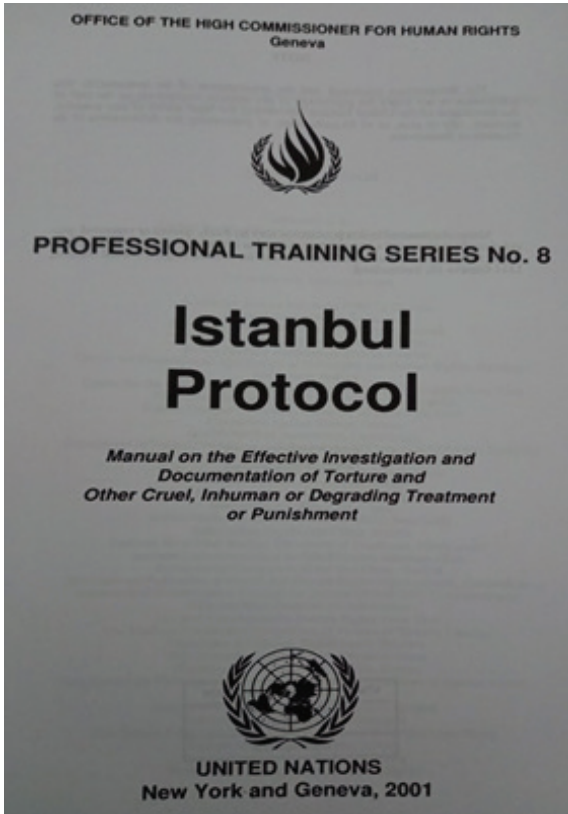

Belge XIII-1A, B. Prof. Dr. Veli Lök’ün 1998 yılında yazmış olduğu, *“İşkencenin tıbbi olarak kanıtlanması”* adlı makale, İsviçre Tıp Dergisi’nin 50 kuruluş yılı anısına *“İnsan Hakları ile ilgili”* bilimsel bir makale olarak yayınlanmıştır (Lök V. The medical proof of torture. Schweizerische Ärztezeitung / Bulletin des Medecins Suisses 1998;79(41):31) (89).

bir bilimsel belgeğe dönüştürmüş hem de bir bilim ve kültür merkezi olarak düzenlemiş, değerli tıbbi ve toplumsal belgeleri özenle korumuş ve arşivlemiştir.

İzmir kent kültürünün bir ögesi olan bu merkez, aynı zamanda İzmir ve Türkiye'nin yaşadığı "sancılı bir dönemin" tanığıdır. Bu nedenle, bilimsel ve sosyal araştırmacılar için çok değerli bir kaynaktır.

Türkiye'de "Artroskopi"nin kurulmasına, "işkencenin önlenmesi için bilimsel yeni metotlar ve buluşlar yapılmasına", buradan saçılan "bilim ışığının" ve "düşüncelerin" Birleşmiş Milletlere ve dünyaya ulaşması-na giden yolun bu merkezde başladığı görülmektedir.

Belge XIII- 2. Prof. Dr. Veli Lök'ün liderliğinde, Türk bilim insanları ve İnsan Hakları Savunucuları tarafından geliştirilen ve BM'de de 1999 da onaylanan İstanbul Protokolü.

Türkiye'nin demokrasi tarihinin bir parçası olan bu merkezin değerinin daha çok anlaşılması iyi olur.

İzmir'in çok değerli bir "kent kültür varlığı" olan bu merkez, aynı zamanda Türkiye'nin bir döneminin üniversite, demokrasi, bilim ve adalet tarihine ışık tutan bir yer olup toplumun ve gençlerin tanınması,

bilgilenmesi "demokrasi kültürünün" gelişmesine de katkı yapar.

Prof. Dr. Veli Lök'ün Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Ortopedi ve Travmatoloji Anabilim Dalı Öğretim Üyesi olarak görev yaparken genç bir bilim insanından dünyaca tanınan bir insan hakları savucusuna dönüşmesi, Adli Tıp alanında dünyaca kabul gören ve işkenceyi sonlandırması ümit edilen bilimsel çalışmalar yapması herkesin ufkunu açmıştır.

XIV. TARTIŞMA VE SONUÇ

Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde, 1958 yılında asistanlığa başlayan Prof. Dr. Veli Lök, 40 yıl (9 Şubat 1959-15 Mart 1999) hizmet vermiştir. EÜTF Ortopedi ve Travmatoloji Anabilim Dalı'nın öğretim üyelerinden birisidir (20,24).

Çalışkan, sosyal ve yenilikçi bir bilim insanı olan Prof. Dr. Veli Lök, tüm yaşamı boyunca İzmir'de hekimlik yaparak topluma hizmet etmiş, genç bilim insanlarının yetişmesine katkı yapmış; akademik dünyaya, topluma, özellikle gençlere örnek bir "rol model" olmuştur.

Çok yönlü, yenilikçi düşünen girişimci, yeni ve yaratıcı çözümler geliştirip ortaya koyabilen ve entelektüel bir bilim insanı ve hekim olan Prof. Dr. Veli Lök; İzmir'de ve Türkiye'de Ortopedi ve Travmatoloji alanında "Artroskopik Cerrahinin" kurucusu olarak kabul edilmektedir.

İlk asistanlık yıllarından, 1959 yılından başlayarak "artroskopi" konusunun önemini kavramış olan Prof. Dr. Veli Lök, önüne çıkan ve "kutsal üniversite bürokrasi çarkı" denilen bürokratik engelleri yılmadan aşmasını bilmiş, bu alandaki girişimci çalışmaları ile Türkiye'de artroskopinin kuruluşunda etkin olmuştur (1-24).

Prof. Dr. Veli Lök'ün, empatik yapısı, hastaların sorunlarına "çözüm üretme" ve "ağrılarını dindirme"(39,88,89,99,129, 134) gayret ve çabası, Türkiye'de artroskopinin kuruluşundaki öncülüğünün yanı sıra "sklerozan osteomyelit" konusunda özel yöntem geliştirmiş, (Veli Lök oluklaştırma yöntemi) (93-95), "tibial genu recurvatum" konusunda yenilikçi çalışmalar yapmış (Veli Lök tekniği) (100-106),

doğuştan kalça çıkığı olan olgularda 6 aydan sonraki çocuklarda kullanılan “rijid” atel yerine “fleksibl” Forester-Brownateli (107), “**şok dalgalarının**” kaynamamış kırık iyileşmesinde kullanılması (110, 117) yöntemini geliştirmiştir. Tüm bunların yanında “**bilimsel açıdan fiziksel işkence izlerinin geç bulgularının gösterilmesi**” (121, 128) gibi uluslararası alanda ün kazanmasını sağlayan ve insanlığa katkı niteliğinde geliştirdiği yeni yöntemler ve buluşları da vardır (121, 128).

Prof. Dr. Angelika Claussen (Nükleer savaşın önlenmesi için Uluslararası Hekimler-IPPNW, Almanya Başkanı), ünlü Alman Patoloji Uzmanı, Mikroskopik Patolojinin kurucusu ve Berlin Belediye Başkanlığı da yapmış olan **Prof. Dr. Rudolf Virchow**’u anımsatarak, onun şu sözlerine yer vermiştir: “*Eğer tıp birincil amacını yerine getirmek istiyorsa, siyasi ve toplumsal yaşama da sirayet etmelidir. Tek tek insanların hastalıklarının toplumsal sorunlarla hiç mi ilgisi yoktur?*” (129).”

Prof. Dr. Veli Lök, geçmişteki işkencenin tıbbi yöntemlerle kanıtlarını ve mağdurların sağaltım yöntemlerini bulmuş, **İstanbul Protokolü**’nün gerçekleşmesine çok önemli bilimsel katkılar sağlamıştır” (129-135).

Prof. Dr. Veli Lök’ün çalışma prensipleri incelendiğinde, 1998’de başlayan **Avrupa Üniversite Reformu** felsefesi ve ilkeleri doğrultusunda çalışmalarını yürüttüğü görülmektedir (136-139).

Prof. Dr. Veli Lök’ün, İzmir ve Ege Üniversitesinin kısıtlı koşulları içerisinde de olsa özellikle “*bilimsel açıdan işkencenin geç izlerinin saptanması*” gibi hem insan haklarını, hem de “*adaletin tecellisini*” sağlayan, “*Türkiye’nin uluslararası saygınlığına*” ve “*uluslararası bilime*” katkı niteliğindeki bilimsel çalışmaları, geliştirdiği yeni yöntemler ve buluşları gerçekleştirmiş olması dikkate değerdir (121-128).

Cumhuriyet dönemi okullarında yetişmiş bir bilim insanı olan Prof. Dr. Veli Lök, bilimsel çalışmaları ve özellikle “*adli tıp*” alanında geliştirdiği yeni yöntemler ve buluşları ile dünyada ve BM’de insan hakları savunucusu, Türk hekimi ve “İHD (Av. Nevzat Helvacı), TİHV (Mimar Yavuz Önen) ve diğer ilgililer ile birlikte çalışarak İstanbul Protokolünü (20,24,131-134)

gerçekleştiren kişi” olarak tanınıp saygı görmüştür. Özünde bu çalışmalar uluslararası düzeyde İzmir’in ve Ege Üniversitesinin tanınmasına, Türk Tıbbının, Türk adaletinin ve Türkiye’nin saygınlığının korunması ve yükseltilmesine değer katmış, sonuçta “Türkiye’de Demokrasi Kültürünün” gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Prof. Dr. Veli Lök, bilgisini paylaşarak, saydam bir bilim insanı kişiliği ile sorgulayıcı ve çevresi ile dayanışma içinde çalışabilen, hastalarının ve toplumun sorunlarına duyarlı, özgüveni yüksek, bulunduğu yere değer katan, entelektüel bir bilim insanı olarak tanınmıştır.

Prof. Dr. Veli Lök’ün, Türkiye’de ortopedi, travmatoloji, artroskopi ve diğer alanlardaki eğitimsel ve bilimsel araştırma çalışmalarını ilerletme ve yeni bilimsel metotlar geliştirmenin yanı sıra, günümüzdeki Avrupa Üniversite Reformunun temel felsefesini oluşturan ilkelerle özdeş, “*multidisipliner*”, “*saydam*” ve “*paylaşımıcı*” bir çalışma yöntemi uyguladığı anlaşılmaktadır.

Bologna Süreci de denilen bu yenileşmenin başlıca temel ilkeleri şunlardır:

Saydamlık, girişimcilik, katılımcılık, yarışmacılık, multidisipliner çalışma, mobilite, bilginin paylaşılması, eğitimin yaygınlaşması: “*ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimi*”, yaşam boyu öğrenme (LLL), “*tez, patent ve yayınların uygulamaya ve finansmana dönüşmesi*”, “*bilim insanlarının içinde yaşadığı toplumun sorunlarına duyarlı olması ve çözüm üretmesi*”, sonuçta yüksek nitelikli-eğitilmiş ve “**entelektüel**” insan yetişmesi, bilim ve teknoloji üretebilen, Dünya ölçeğinde yarışabilen, bilim adamları yetişmesi (136-139) düşüncesidir.

Avrupa’da 1998 yılında başlayan ve günümüzde de süren “*Avrupa Yüksek Öğrenim Alanı*” oluşturmayı hedefleyen Bologna Süreci’nden çok önce Türkiye’de Prof. Dr. Veli Lök’ün bu ilkelere benzer ilkelerle çalışarak, çevresindeki entelektüel bilim insanlarının motivasyonunu yükselterek; çok sayıda derneğin kurucusu, yine çok sayıda bilimsel etkinliğin, yayının ve **ödülün** sahibi olduğu görülmektedir (Tablo X-1).

Özellikle ABD ve Avrupa'daki STK'lar tarafından Prof. Dr. Veli Lök'ün "işkençe izlerinin geç dönem bulgularını saptayan yeni bilimsel metotlar geliştirmesi, işkençeye karşı ortaya koyduğu liderlik ve bilimsel çalışmaları", çok dikkate değer bulunmuş, ödüllendirilmiştir (Tablo X-1).

Örneğin Prof. Dr. Veli Lök, 2003 yılında ABD'deki "İşkençe Mağdurları Merkezi" Başkanı **Douglas A. Johnson** (djohnson@cvt.org) 'dan aldığı bir mektupta (1 Mayıs 2003), maddi yönü de olan "**Eclipse Award, 2003**" (Center for Victims of Torture, Minneapolis, Minnesota, USA, May 1, 2003) için seçildiğini ve ABD'ye davet edildiğini öğrenmiş, fakat bu ödülü almayı kabul etmemiştir (Belge XIII-1,2) (90,91).

Diğer taraftan 2004 yılında Danimarka (International Rehabilitation Council for Torture Victims, IRTC) tarafından verilen "**Dr. Inge Genefke Özel Ödülünü**" kabul etmiştir.

Yüksek "moral, motivasyon" ve "girişimcilik" değerleri ile ve **toplam kalite ilkelerine** uygun bir anlayışla çalışan Prof. Dr. Veli Lök; tüm akademik, entelektüel ve sosyal iletişimini dönemin sosyo-psikolojik ortamında "**kutsal üniversite bürokrasisini aşarak**" Türkiye'ye bilimsel katkı sağlamak, Türkiye'de genç doktorların eğitimini yükseltmek, halk ve sporcu sağlığına yarar sağlamak, artroskopik kullanımını yaygınlaştırmak, "işkençenin önüne geçmek", kendi deyimi ile "hastaların ağrısını dindirmek" (39) için kullanmış olduğu görülmektedir (69).

Akademik yaşamda bazı öğretim üyeleri çevresine daha çok ışık verir, bunun için daha çok gayret gösterir ve böyle "hocalarımız", "bastığı yerde ot biter" diye tanımlanır. İşte bunlardan birisi olduğu görülen Prof. Dr. Veli Lök, hem Türkiye'de "Artroskopik Tanı" ve "Artroskopik Cerrahinin" kurulmasına etkisi hem genç tbbiyelilere örnek olması hem de "toplam kalite" ilkelerine uyan bu çalışmaları ile çok dikkat çekicidir.

Özellikle artroskopik alanında bir okul gibi çalışan Prof. Dr. Veli Lök, Türkiye'den toplamda 350 Ortopedi ve Travmatoloji Uzmanının yurt dışında eğitim almasına ve "minimal invaziv cerrahi" yapmasına katkı yaparak, gençlerin ve toplumun "moral ve motivasyonu-

nu" yükseltmiş; Sağlık Bakanlığı, YÖK ve Üniversitelerin yapması gereken bir görevi yerine getirmiştir (69).

Bu bağlamda olmak üzere; Dr İsmail Baloğlu, Prof. Dr. Nurettin Demir, Prof. Dr Şadan Gökovalı ve arkadaşlarının gerçekleştirdiği "**Veli Lök Yetmiş Beş Yaşında Etkinliği**", "**Veli Lök'e Anılı Armağan**" adlı kitap (2007, İzmir) ve Prof. Dr. Dr. Ömer F. Taşer ile Prof. Dr. Uğur Haklar'ın yazmış olduğu "**Bizim Öykümüz**" adlı kitap (2008, İstanbul); Türk Tıp Tarihi açısından da çok değerli, düşündürücü ve "sivil toplumun" gücünü göstermesi bakımından da önemli çalışmalar (20,24).

İzmir'de ve Ege Üniversitesinde 40 yıl görev yaptıktan sonra bilimsel alanda Türkiye'nin adını dünyaya duyuran ve yabancı ülkelerdeki STK'ların "ödüle vermek" için seçtiği bir bilim insanı olan Prof. Dr. Veli Lök'ün çalışmaları, emekleri ve ideallerinin, öğrencileri ve arkadaşları tarafından daha çok anlaşılması, sahiplenilmesi ve topluma mal edilmesi **Prof. Dr İbrahim Armağan** (1943 -26 Mayıs 2012)'ın belirttiği "*Türkiye'de demokrasi kültürünün*" gelişmesi ve **Prof. Dr. Zeki Zeren** (1900 - 19 Kasım, 1973)'in de 1946 yılında dediği gibi "*Atatürk'ün Cumhuriyet Devrinin nesiller boyu sürececek zaferidir*" (140).

Sonuç olarak, bir yaşam boyu Türkiye'ye hizmet etmiş ve Türkiye'nin adını bilimsel alanda ve insan hakları alanında dünyaya duyurmuş, **adli tıp** alanında yeni uygulamalar geliştirmiş ve çok sayıda yabancı dergide bilimsel yayınları olan Prof. Dr. Veli Lök'ün biyografisinin ve eserlerinin incelenmesi sonucunda, aşağıdaki önerilerin yararlı olacağı sonucuna ulaşılmıştır:

- 1- Prof. Dr. Veli Lök, Türkiye'de genç kuşaklara daha iyi tanıtılmalı,
- 2- Prof. Dr. Veli Lök, TÜBİTAK vb. kuruluşlarca, yeniden değerlendirilmeli, "TÜBİTAK Bilim Ödülü" verilmeli,
- 3- Prof. Dr. Veli Lök'ün, adli tıp alanında, uluslararası alanda kabul gören "geç dönem" işkençe bulgularının saptanması için yeni yöntemler bulması ve uygulamasının önemi daha iyi anlaşılmalı (121-128),
- 4- Özünde Prof. Dr. Veli Lök'ün, "işkençenin doku değişikliklerinin tanısı" konusunda geliştirdiği yeni

bilimsel metotlar ve elde ettiği sonuçların dünyadaki etkilerinin yanı sıra Türk bilim dünyasının ve Türkiye'nin uluslararası "saygınlığını" korumaya ve geliştirmeye sağladığı katkı görülmelidir.

5- ABD'deki İşkence Mağdurları Merkezi (Minneapolis, Minnesota) Başkanı **Douglas A. Johnson**'ın Prof. Dr. Veli Lök'e gönderdiği mektupta (1 Mayıs 2003) "2003 Eclipse Award" ödülü için Prof. Dr. Veli Lök'ün seçilmesinin gerekçesi olarak belirttiği görüşler çok dikkate değerdir (Belge XIII-1) (90):

- "Türkiye'de insan hakları adına yaptığınız **"savunuculuk"**,
- **"Geçirilmiş işkenceyi kanıtlayan yeni adli tıp tekniklerini yenilikçi bir şekilde geliştirmeniz"**,
- "Türkiye'de işkenceden kurtulanlara gösterdiğiniz **nezaket, bağlılık ve özen"**,
- **"Dünyanın her yerindeki insanlara umut, şefkat ve profesyonel cesaret için bir rol model olmanız"**,
- "Bu çalışmalaradaki **liderliğiniz"**,
- "Uluslararası Ceza Mahkemesi-**International Crime Court**- gibi **yeni kurumlar"** oluşturulması ve
- "İşkencecileri yaptıkları **yıkımlarından sorumlu tutmaya** yönelik diğer çabalar üzerinde kalıcı etkileriniz".

Prof. Dr. Veli Lök, bu mektuptaki çok değerli görüşler karşısında verdiği yanıtta; bilim insanı, insan hakları savunucusu ve hükümete bağlı olmayan bir sivil toplum kuruluşu üyesi olarak "maddi yönü de olan" bu ödülü **"bağımsızlığını yitireceği"** endişesi ile kabul edemeyeceğini bildirmesi de "tarihe not düşülmesi" açısından Türkiye bilim dünyası adına çok değerlidir (Belge XIII-2) (91).

6- BM'nin kabul ettiği **İstanbul Protokolü (Tıp Fakültesi, Adli Tıp, Adalet Akademisi, Adli Tıp Kurumu, Barolar, TTB vb.)** kuruluşlarca daha çok önemsenmeli (134-135).

7- Sonuçta, ancak bilimsel temeli olan eğitimin, Türkiye'nin ve Türk bilim dünyasının çağdaş dünyada saygınlığını arttıracacağı bilinmelidir.

Prof. Dr. Veli Lök, özgün bilimsel çalışmaları ve geliştirdiği yeni metotlarla İzmir'e, Ege Üniversitesine, Türk Tıp Tarihine ve Türk Bilim Tarihine, Türk Adli Tıp Tarihine "değer üretmiş", "değer katmış", "liderlik yapmış", gençlere "rol model" olmuş bir bilim insanı

olduğu kadar; özellikle adli tıp alanında **nükleer tıp** ve **patoloji** metotlarını kullanarak **"işkencenin geç fizik izlerinin bulgularını saptayan yeni yöntemler geliştirmesi ve buluşları"** ile ilgili bilimsel çalışmaları, yayınları ile "insanlık alemi" için önemli evrensel sorunlardan birisine çözüm üretmiştir.

Prof. Dr. Veli Lök'ün 2021 tarihinde yapmış olduğu "Söyleşi" de **"İşkence görmüş bir kişiyi görmek bana acı veriyor"** (88,89,99) diye özetlediği ve son derece "insani" ve "özgün" bir düşünceden yola çıkarak üzerinde çalıştığı "işkencenin önlenmesi" amacı taşıyan bilimsel yöntemler, adli tıp alanında geliştirdiği yenilikçi "işkence izlerini ortaya çıkaran" metotlar ve bilimsel çalışmalar; "insan onurunu koruyan", "insanlığın ileriye doğru umutlarını çoğaltan", "adaletin yerini bulmasını sağlayan" niteliktedir ve sonuçta toplumda "demokrasi kültürünün" ve "toplumsal barışın" gelişmesine katkı yapmıştır. Profesörün bu çalışmaları **"Nobel Tıp ve Barış Ödülü"** alacak ölçüde önemli, evrensel ve değerlidir.

Özellikle yaşadığımız dijital teknoloji çağında, Prof. Dr. Veli Lök'ün geliştirdiği metotlar ile (nükleer tıp, sintigrafi ve mikroskopik patoloji, iğne biyopsisi) elde edilen bilimsel bulguların görüntüleme yöntemleri ile hızla sunumunun yapılabileceği dikkate alınarak bu yöntemlerin yakın gelecekte yeni gelişmelere yol açacağı, tüm dünyada günlük inceleme biçiminde her olgu için uygulanabileceği, özellikle "adalet" dünyasında etkin olacağı, bu nedenle Türk akademik ve tıp dünyasının Prof. Dr. Veli Lök'ün açtığı bu alanda, daha detaylı ve etkin çalışmalar yapmasına gereksinim olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKLAR

1. Lök V. History of Arthroscopy and Knee Surgery in Turkey (Türkiye'de Artroskop ve Diz Cerrahisinin Tarihçesi). Turk J Hip Surg (Türkiye Kalça Cerrahisi Dergisi) 2021;1(2):37-44. doi: 10.5222/TJHS.2021.58066
2. Lök V, Sebik A. Ege Tıp Fakültesi Ortopedi Kliniğinde Yapılan Diagnostik Artroskopinin İlk Sonuçları (5. Balkan Spor Hekimliği Derneği Kongresi, İzmir, 1981). Spor Hekimliği Dergisi. Aralık 1981;16(4): 195-197 (Ayrı Baskı).
3. Lök V, Sebik A. Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi, Artroskopi Sonuçları. Int Freundeskreis der Türkischen Gesellschaft für Orthopädie und Traumatologie Congress. Uludağ Kongresi (20-25 Mart 1983, Bursa Uludağ)
4. Kına C. Artroskop ve Artroskopi. Uzmanlık Tezi, Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi, Erzurum, 1989;11,12.

5. Baydar ML, Gür E. Türkiye'de Artroskopi ve Artroskopik Cerrahinin Tarihi. Hacettepe Ortop Derg 1991; 1(2):118-120.
6. Baydar ML. Türkiye'de Artroskopi ve Artroskopik Cerrahi Üzerine. XII. Milli Türk Ortop ve Trav Kong Kitabı (Ed: Ege R), 1991;790-791.
7. Kayıran E, Orhan Z, Kurt A, Dağ AZ, Yazıcı N. Diz Eklemi Hasta Artroskopinin Önemi. Endo Lapar Minimal Inv Cerrahi Derg 1995;2:49-52.
8. Aydın AT, Altınel E. Dana Dizi Modelinde Tanısal ve Cerrahi Artroskopi (Lab. çalışması). Akdeniz Ü Tıp Fak Dergisi 1985;11(2-3):409-421.
9. Altınel E, Aydın AT. Dizde Tanısal Artroskopi ve Sonuçları. IX. Milli Türk Ortopedi ve Travmatoloji Kongre Kitabı (Ed: Rıdvan Ege) (28-30 Ekim 1985 Alanya), Ankara: Emel Matbaası, 1987;100-103.
10. Aydın AT. Guernica Tablosu (Pablo Picasso). Veli Lök'e Anılı Armağan (Edit: Demir N, Gökovalı Ş). İrenbe, İzmir: Tükelmat, 2007;177-211.
11. Lök V. Artroskopinin Tarihi ve Geleceği. Acta Orthop Traumatol Turc. 1987; 21(3):82.
12. Lök V. Artroskopi. Genç Hekim Dergisi. Ege Tıp Fak. Öğrenci Derneği Yayın Organı. 1987; Şubat:24-25, Şubat 1987;24-25.
13. Lök V. Meniskus Lezyonlarında Artroskopik Cerrahi (Arthroscopic Surgery in Meniscus Lesions). Acta Orth Traum Turc. 1988;22: 221 -228.
14. Köstem L, Sebik A, Lök V, Zeren B, Öztöp F, Önal YZ, Ademoğlu Y. Tanısal ve Cerrahi Artroskopi (Diagnostik and Operative Arthroscopy). Acta Orthopaedica et Traumatologica Turcica 1988;22(5):243-245.
15. Alturfan A, Pınar H. Diz Eklemine Artroskopik Cerrahisi. Acta Orthop Traum Turc. 1988;22: 262-267.
16. Dülgeroğlu M. 'Veli Hoca'mız. Veli Lök'e Anılı Armağan (Demir N, Gökovalı Ş, eds.). İrenbe. İzmir: Tükelmat Bas. Çınarlı, 2007;253-266.
17. Kumbul B. Veli Hoca. Veli Lök'e Anılı Armağan (Demir N, Gökovalı Ş, eds.). İrenbe Yayın. İzmir: Tükelmat Basım. Çınarlı, 2007;349-358.
18. Lök V. Türkiye'de artroskopi ve diz cerrahisinin tarihi. Turk J Hip Surg 2021;1(2):37-44.
19. Lök V. Meniskal Patolojilerin Tedavisinde Tarihsel Gelişim ve Güncel Durum. Acta Orthop Traumatol Turc 1997;31: 416-419.
20. Demir N, Gökovalı Ş, eds. Veli Lök'e Anılı Armağan. İrenbe Yayınları. İzmir: Tükelmat Basımevi. Çınarlı, 2007;496.
21. Cengiz E, Demir N. Prof. Dr. Veli Lök (Kronol). Veli Lök'e Anılı Armağan (Edit: Demir N, Gökovalı Ş). İrenbe. İzmir:Tükelmat Bas,2007;13-6
22. Demir N. Prof. Dr. Veli Lök'ün Özgeçmişi. Veli Lök'e Anılı Armağan (Edit: Demir N, Gökovalı Ş). İrenbe. İzmir: Tükelmat Bas, 2007;30-151.
23. Sebik A. 3. Bölüm. Artroskopi ile İlk Tanışma (Dr. Ahmet Sebik). Bizim Öykümüz (Taşer ÖF, Haklar U). Türk Spor Yaralanmaları, Artroskopi ve Diz Cerrahisi Derneği (1987-2008). İstanbul: Mart Matbaacılık, 2008;67.
24. Taşer ÖF, Haklar U. Bizim Öykümüz. Türk Spor Yaral. Artroskopi ve Diz Cerrahisi Derneği (1987-2008). İstanbul: Mart Matb, 2008;357.
25. Öztöp F. Örnek Bilim İnsanı Veli Lök. Veli Lök'e Anılı Armağan (Edit: Demir N, Gökovalı Ş). İrenbe. İzmir: Tükelmat Bas, 2007;382-390.
26. Önçağ H. Pozitif Düşünen İnsan (Veli Lök). Veli Lök'e Anılı Armağan (Edit: Demir N, Gökovalı Ş). İrenbe. İzmir: Tükelmat Bas, 2007;373-74.
27. Çelebi G. Veli Hoca ile birkaç anı. Veli Lök'e Anılı Armağan (Edit: Demir N, Gökovalı Ş). İrenbe. İzmir: Tükelmat Bas, 2007;239-241.
28. Tangör S. Prof. Dr. Rıdvan Ege (Röportaj). Dirim 2015;305:12-17.
29. Abdi O. Ameliyat-ı Cerrâhiye. İstanbul: Kader Matbaası; 1913.
30. Gürkan Kİ. Orhan Abdî'nin Türk cerrahisine hizmeti. İÜ Tıp Fakültesi Mecmuası 1948;11:104-7.
31. Tanacan H. Türk Ortopedisinin Tarihi. Acta Orthop Traumatol Turc 1993, 27: 151-159.
32. Feridun F. Türkiye'de Ortopedinin Kurucusu Ord. Prof. Dr. Akif Şakir Şakar. Dirim 1958;9-10:227-228.
33. Hohmann, G. Prof. Dr. Med. Akif Cakir Chaker, İstanbul, zum 70. Geburtstag. Sonderdruck aus Zeitschrift für Orthopadie und ihre Grenzgebiete (München), 1958;90(2):255-256.
34. Etker Ş. Dr. Aimé Mouchett (18861941) ve Tıbbiye'de Fransız Kültürel Egemenliğinin Sonu. Osmanlı Bilimi Araştırma. 2005;6(2):35-70.
35. Canda MŞ. Prof. Dr. Hamdi Suat Aknar: Ölümünün 70. Yılında, Türk Tıp Tarihi Açısından Önemi. Türkiye Ekopatol Der 2006; 12 (1): 1-10.
36. Satar G, Kadioğlu S. Hamdi Suat-Hulusi Behçet: An Affective Trainee – Tutor Relationship from Turkish Medical History. Turkish J of Pathology. 2011;27(3):181-184.
37. Yalçın H, Öztürk T. Bilimsel Yayınlarıyla Gazi Yaşargil. TÜBA Günce 2017;104-10.
38. Aziz Sancar. The Nobel Prize in Chemistry 2015. Nobel Prize. org. Nobel Media AB 2021. Wed. 12 May 2021. <https://www.nobelprize.org/prizes/chemistry/2015/summary/>
39. Lök V. İşkence görmüş bir kişiyi görmek bana acı veriyor (Söyleşi). TC Maltepe Üniversitesi İnsan Hakları Merkezi "İnsan Hakları Araştırma ve Ugulama Merkezi ve UNESCO Felsefe ve İnsan Hakları Kürsüsü Bülteni. Aralık 2021;10:8-11.
40. Orhan Eroğlu. XXI. Ulusal Türk Ortopedi ve Travmatoloji Kongresi (TOTBİD, 3-8 2009, Çeşme) Kongre Kitabı. 2009;8.
41. Y. İzzet Birand. Rektörlerimiz. <https://www.ankara.edu.tr/kurumsal/tanitim/rektorlerimiz/#1487345153265-236f9142-3a8c>
42. Merih Eroğlu'nun özgeçmişi. <http://www.acelemder.com/meriheroglu.html>
43. Aydın G. Eğitici olarak İhsan Numanoglu. Çocuk Cerrahisi Dergisi 2017;31(Ek sayı): 4-7. doi:10.5222/JTAPS.2017.100.
44. Ege Üni Tıp Fak Ortop ve Travmat AD, Tarihçe https://med.ege.edu.tr/tr/3048/ortopedi_ve_travmatoloji_anabilim_dali.html
45. Prof. D. Veli Lök. http://www.velilok.com/prof_dr_veli_lok-s9.html
46. Lök V, Yüctürk G. Injuries of wrestling. The Journal of Sports Medicine. 1974;2(6):324-328. doi:10.1177/03635465740020060
47. Ergen E. Prof. Dr. Emin Ergen, spor hekimliğini anlattı...“Spor hekimisi sporcuyla aynı dili konuşur”. TTB Tıp Dünyası. 1Kasım 2002;93. <https://www.ttb.org.tr/TD/TD/kunye.php3>
48. Canda MŞ. Prof. Dr. Mehmet Tiner'in Biyografisi ve Türk Ortopedik Cerrahisi'ne Katkıları (12 Ağustos 1929-21 Mayıs 2003, Güzelbahçe, İzmir). Türkiye Kalça Cerrahisi Dergisi (Turk J Hip Surg) 2021;1(1):1-11
49. Lök V, Gölcüklü M. Çocuk Felcine Bağlı Kalçanın Fleksiyon - Abduksiyon - Dışa Rotasyon Kontrak ve Teda. EÜ Tıp Fak Derg 1962;1(6):211.

50. Lök V, Yüçetürk G. Injuries of wrestling. The Journal of Sports Medicine. 1974;2(6):324-328. doi:10.1177/036354657400200603
51. Lök V. Doğuştan Kalça Çıkığında, Salter Oteotomisinde Yaptığımız Yöntem Değişikliği ve Sonuçları. EÜ Tıp Fak Derg 1974;13(14):165-176 (2. Türkiye Ortopedi ve Travmatoloji Kongresi, 27-31 Mayıs 1971, İstanbul).
52. Gölcüklü M, Lök V. Çocukta Beyin Felcinin Atonik Tipi. EÜ Tıp Fak Derg 1962;1(3):189.
53. Gölcüklü M, Lök V. İkiyüzseksen Çocuk Felci Sekeli Vakası. EÜ Tıp Fak Derg 1962;1(4):341 – 351.
54. Lök V, Kumral K, Gölcüklü M. Nöro-ortopedik Bir Olgu. EÜ Tıp Fak Derg 1967;6:507.
55. Lök V, Gölcüklü M, Çocuklarda Kafa Travmaları (237 Olgu). EÜ Tıp Fak Derg 1969; Sayı 1.
56. Lök V, Gölcüklü M, Önçağ H. Çocuklarda Femur Cisim Kırıkları ve Tedavisi. EÜ Tıp Fak Derg 1969;8(4):543-556.
57. Lök V, Gölcüklü M, Taneli N, Ağduk R. Süt çocuğu Osteomyeliti. EÜ Tıp Fak Derg 1970; 9(1):129-136.
58. Lök V, Gölcüklü M. Uyluk Enjeksiyonundan Sonra Oluşan Quadriceps Kontraktürü. EÜ Tıp Fak Derg 1970;9(1):85-90.
59. Lök V, Gölcüklü M, Çallı İH. Fleksor Digitoryum Superficialis Hemanjiomu, Parmakların Fleksion Kontraktür. EÜTF Derg 1970;9(1):155-160.
60. Lök V, Gölcüklü M. Fleksion-abduksiyon-external rotasyon kontraktüre of the hip due to poliomyelitis and its treatment. 2nd Mediterranean and Middle Eastern Orth Surgery and Traumatol Congress, 13-19 March 1972, Cairo-Egypt. Medical Turubune 1972;7(12):197.
61. Watanabe M, Takeda S, Ikeuchi H. Atlas of Arthroscopy. First edition, Igaku Shoin, Tokyo, 1957;176. 2nd edition, (Igaku Shoin, Tokyo, 1969;176; 3rd ed. Edition. Springer, 1979;156.)
62. Jackson RW. A History of Arthroscopy 91-103. <http://adriano.karpstein.lib.med.br/index.pl/A+HISTORY+OF+ARTHROSCOPY+11829.pdf>
63. Aydoğan, E: Diz Yaralanmaları Sempozyumu, 20-22 1976, Mayıs Çeşme-Izmir.
64. Rapp SM, Prof. Dr. Ejnar Eriksson. ESSKA (European Society of Sports Traumatol Knee Surgery and Arthroscopy). Orthopedics Today 2002;2. <https://www.healio.com/news/orthopedics/20120424/esska-unites-sports-practitioners-promotes-best-practices-and-sets-standards>.
65. Tanker Ü. 3. Bölüm. Artroskopisi ile ilk Tanışma. Bizim Öykümüz. Türk Spor Yaralanmaları (Eds: Taşer ÖF, Haklar U). Artroskopisi ve Diz Cerrahisi Derneği (1987-2008). İstanbul: Mart Matbaacılık, 2008;68-70.
66. Glinz W, Ghafier M. Arthroskopische Meniskusresektion, Ed, T, Tiling: Arthroskopische Meniscuschirurgie, Enke, Stuttgart, 61, 1981.
67. Glinz W, Ghafier M: Arthroskopische meniskusresektion: Resultate 1-7 Jahre nach der operation. Arthroskopie und arthroskopische Chirurgie Kurs, Dezember 1988, İzmir.
68. Aşık M. Önsöz. Artroskopik Cerrahi Güncel Bilgiler ve Teknikler. Doral M, Aşık M, Akseki D, Müezzinoğlu S, Özsoy H (eds). TUSYAD Eğitici Kitap Serisi. İstanbul Tıp Kitabevleri. 2016;531.
69. Canda MŞ. Prof. Dr. Veli Lök ile Söyleşi (Ekim 2021).
70. Altınel E. Artroskopinin diz travmalarındaki rolü. Türkiye Ortopedi ve Travmatoloji Dergisi 1979;8(1):5-19 (Uzmanlık tezi)
71. Karahan M, Akgün U, Nuran R, Kocaoğlu B. Artroskopik Cerrahi Eğitimi Prensipleri ve Dr. Veli Lök Beceri Geliştirme Laboratuvarı. Veli Lök'e Anılı Armağan (Edit: Demir N, Gökovalı Ş). İrenbe Yayınları. İzmir: Tükelmat Basımevi, 2007;337--343.
72. <https://docplayer.biz/tr/5250330-Prof-dr-veli-lok-75-yasinda-etkinlikleri.html> (Ahmet Sebik)
73. Eriksson E, Sebik A: En Jämförelse mellan artroskopi i gas respecive vatsk. Svensk Kirurgi 1979:120-121.
74. Eriksson E, Sebik A: Diz eklemi artroskopisinde patella tendonu ortası ulaşımı ile patella tendonu laterali ulaşımının karşılaştırılması (a comparison between the transpatellar tendon and the lateral approach to the knee joint during arthroscopy). Aca Orthopaedica e Traumatologica Turcica 1979; 13:174-178 (Turkish).
75. Sebik A. Diz eklemi artroskopisi (Knee joint arthroscopy) Spor Hekimliği Dergisi (Turkish Journal of Sports Medicine) 1980;15:83-90.
76. Eriksson E, Sebik A: A Comparison between the transpatellar tendon and the lateral approach to the knee joint during arthroscopy, a cadaver study. Am J Sports Med 1980;8: 103.
77. Eriksson E, Sebik A. Arthroscopy and Arthroscopic surgery in a gas versus a fluid medium. Orthop Clin North Amer 1982;13(2): 293-298.
78. Aydın AT, Altınel E. Dana Dizi modelinde Tanısal ve Cerrahi Artroskopisi. Akdeniz Üniverstesi Tıp Fakültesi Dergisi 1985;11 (2-3):
79. Lök, V, Zeren, B, Köstem, L, Barın, E: Artroskopik Menisektomi (Bild, 266-273). Spor Bil M J Ulusal Semp. Kitabı, Ankara, 15-16 Mart 1990.
80. Lök, V: Cerrahi Artroskopiyeye Nasıl Başlayalım. Temel Cerrahi Artroskopisi Kursu Kitabı, Antalya, 1-5 Nisan 1991.
81. 76) Meniskus Yırtık Tipi. Parsiyel ve Total Menisektomi. Temel Cerrahi Artroskopisi Kursu Kitabı, Antalya, 1-5 Nisan 1991.
82. Lök, V: Artroskopinin Biyolojik ve Ekonomik Avantajları. Artroskopisi: Ed, L Köstem. İzmir: Egem Matbaacılık, 1992;15.
83. Lök, V. Artroskopinin Tarihçesi, Artroskopik Diz Anatomisi. Artroskopisi: Ed L Köstem, İzmir: Egem Matbaacılık, 1992;15.
84. Lök V, Zeren B, Sürenkök F, Barın E. Sporcularda Artroskopik Menisektomi. Spor bilimi II. Ulusal Kongresi (20-22 Kasım 1992, Ankara), Kongre Bildiriler Kitabı, Ankara, 1992;298-301.
85. Lök V. Meniskal Patolojilerin Tedavisinde Tarihsel Gelişim ve Güncel Durum. Acta Orthop Traumatol Turc 1997;31(5): 389-391.
86. Taşkıran D, Taşkıran E, Özsoy H, Lök V. Effects of Surgical Trauma on Articular Cartilage. Tr J of Med Scien(TÜBİTAK);1999;29 (2):177-180.
87. Taşkıran E, Taşkıran D, Lök V. Proteoglycan fragments in anterior cruciate ligament reconstructed knees: a comparative study of two different surgical techniques. Knee Surg Sports Traumatol Arthrosc. 2005 Jul;13(5):385-92. doi: 10.1007/s00167-004-0578-5.
88. Lök V. İşkence görmüş bir kişiyi görmek bana acı veriyor. TC Maltepe Üniverstesi İnsan Hakaları Araştırma ve Ugulama Merkezi ve UNESCO Felsefe ve İnsan Hakaları Kürsüsü Bülteni. Aralık 2021;10:8-11. (Davelli Söyleşi ve Yazar)
89. Lök V. The medical proof of torture. Bulletin des Medecins Suisses 1998;29 841):79(41):31.
90. Johnson DA. Douglas A. Johnson'dan aldığı ve 2003 "Eclipse" Ödülü'ne seçildiğini bildiren mektup (1 Mayıs 2003).

- Center for Victims of Torture, Minneapolis, Minnesota, USA (djohnson@cvt.org)
91. Lök V. Prof. Dr. Veli Lök'ün 1 Mayıs 2003 günlü Douglas A. Johnson'ın mektubuna 27 Mayıs 2003 günlü yanıtı. Veli Lök [mailto:velilok@superonline.com] Sent: Tuesday, May 27, 2003 6:57 AM To: djohnson@cvt.org
 92. Naegeli T. On the 100th birthday of Prof. Dr. Carl Garré. Schweiz Med Wochenschr. 1958 Jun 21;88(25):622-4.
 93. Akgün İ, Babacan M, Bagatur E, Centel T. Atipik kronik osteomyelitler. Acta Orthop Traumatol Turc 1992;26(3):171-173.
 94. Bettin D, Rolauffs B, von Eiff C, Sciuc J: Reconstructive treatment of sclerosing osteomyelitis of the entire femur of 30 years' duration with avoidance of segmental resection. Arch Orthop Trauma Surg 1999;119:228-31.
 95. Tosun B, Gök Ü, Tosun A, Buluç L. Humerusun primer kronik sklerozan osteomyeliti. Göztepe Tıp Dergisi 2008;23(3):100-102.
 96. Lök V, Sebik A, Bora A, Barin E. Gutter technique of chronic osteomyelitis treatment (Kronik Osteomyelitte oluklaştırma yöntemi). IX. Turkish National Congress of Orthopedic and Traumatology (28-30 Oct 1985, Alanya). Congress Book, 1985;185; 417-420.
 97. Necmioglu S, Askar I, Lök V, Subasi M. Use of the vastus lateralis muscle flap with a grooving procedure in the surgical treatment of chronic osteomyelitis of the femur. Ann Plast Surg. 2004 Dec;53(6):570-6. doi: 10.1097/01.sap.0000134752.01294.d0. PMID: 15602255.
 98. Lök V, Bal E, Sebik A, Aydınok H. Kronik sklerozan osteomyelit tedavisinde oluklaştırma ve kas taşıma tekniğinin uzun dönem sonuçları [Long-term results of treatment including creation of a gutter and muscle transposition for chronic sclerosing osteomyelitis]. Acta Orthop Traumatol Turc. 2009;43(6):510-4. Turkish. doi: 10.3944/AOTT.2009.510. PMID: 20134219.
 99. Lök V. (İşkenceyle mücadele etti. Şimdi 75 yaşında ve adına etkinlikler düzenlenecek. Milliyet (05.03.2007) <https://www.milliyet.com.tr/ege/yaptiklarim-insanlarin-acisini-dindirmek-icin-191150>
 100. Lök, V. Sebik, A, Alıcı, E, Gürün, O. Poliomyelitli Hastalarda Tibia Rekurvasyon Osteotonisi ve Komplikasyonlarının Önlenmesinde Yeni Metod. Türkiye Ortopedi ve Travmatoloji Dergisi 1976;58-65.
 101. Lök V, Çelebi G, Sebik A, Barin E. Biomechanical aspects of the tibial recurvation osteotomy. 7th International Congress Orthopedics and Traumatology of the Mediterranean and Middle East Countries Society (16-18 Sept 1982, Rome). Proceedings Book: 1982;457-467.
 102. Lok V, Celebi G, Sebik A, Barin E. Biomechanical basis of the tibial recurvation osteotomy. Med J Zambia. 1983 Jul;17(3):77-82.
 103. Lök V, Çelebi, G Sebik, A Barin E. Tibial Recurvation Osteotomy in Poliomyelitis. SICOT 84, 16th Congress (30 September 5 October 1984.-London). Video Presentation, Abstracts of papers: 84, Poster bildiri, 1984.
 104. Lök V, Çelebi, G Sebik, A Barin E. Tibial Recurvation Osteotomy in Poliomyelitis. "Société Internationale de Chirurgie Orthopédique et de Traumatologie (SICOT)" 16th Congress (30 September - 5 October 1984, London). Video Present, Abstracts of papers:84, London, 1984.
 105. Lök V, Çelebi G, Sebik A, Barin E, Zeren B, Ada, S. Biomechanical Basis and Clinical Results of the Tibial Recurvation Osteotomy International Conference "Trende in human biomechanical research and applications in medicine and surgery" Riga, September 12-15, 1986 Biomechanics in Medicine and Surgery, infour volumes, Riga, 1986;3:686-692.
 106. Celebi G, Kurt R, Lok V, Sebik A, Barin E, Zeren B. Prevention of neurovascular complications in extension osteotomy of the tibia in poliomyelitis. Int Orthop. 1991;15(1):29-30. doi: 10.1007/BF00210529. PMID: 2071277.
 107. Lök V. Gelişimsel kalça displazisi ve çıkığında "Fleksibil Forrester- Brown Ateli" DEÜTF Ortopedi ve Travmatoloji Anabilim Dalı, 16.12.2011, Balçova-İzmir" (http://www.velilok.com/eng/media/file/Kalca_Displazi-Sunum.pdf)
 108. Valchanou VD, Michailov P. High energy shock waves in the treatment of delayed and nonunion of fractures. Int Orthop 1991;15(3):181-4.
 109. Furia JP, Rompe JD, Cacchio A, Maffuli N. Shock wave therapy as a treatment of nonunions, avascular necrosis and delayed healing of stres fractures. Foot Ankle Clin N Am 2010;15:651-662.
 110. Lök V, Baloğlu İ. Oteotomiden Sonra Kemik Kaynamasının Şok Dalga ile Tedavisi. 1. Uluslararası Şok Dala Tedavi Kongresi, 1998, İzmir.
 111. Baloglu I, Aydınok H, Lök V. Our results of the ossatherapy for treatment of pseudoarthrosis. Naples: 3rd Congress of the ISMST; 2000. Abstract 56.
 112. Lök V, Baloğlu İ, Aydınok H. Experience of shock wave for nonunions in İzmir. In: Coombs R, Schaden W, Zhou S, editors. Musculoskeletal Shockwave Therapy. London: Greenwich Medical Media Ltd; 2000; 185-6.
 113. Baloglu I, Aydınok H, Lök V. Our results of the ossatherapy for treatment of pseudoarthrosis. Naples: 3rd Congress of the ISMST; 2000. Abstract 56.
 114. Baloğlu İ, Lök V, Aydınok H. Ortopedi ve Travmatolojide Şok Dalga Tedavisi. J Arthroplasty, Arthroscopic Surgery 2003;14(1):45-50.
 115. Baloğlu İ, Aydınok H, Lök V. Extracorporeal shockwave therapy (ESWT) in plantar fasciitis. Ankara: 3. Asya-Pasifik Diz Cerrahisi Kongresi; 1-4 Kasım 2004
 116. Baloğlu İ, Özsoy MH, Aydınok H, Lök V. Ortopedi ve Travmatolojide Şok Dalga Tedavisi TOTBİD (Türk Ortopedi ve Travmatoloji Birliği Derneği) Dergisi 2005;4(1-2):33-49.
 117. Lök V, Köse B, Baloğlu İ, Öztürk H, Öziç U, Özsoy MH. Shock wave therapy in orthopedics and traumatology (Ortopedi ve travmatolojide şok dalga tedavisi). TOTBİD Dergisi 2017; 16(3):209-229. doi: 10.14292/totbid.dergisi.2017.31
 118. Woldu S, Brasholt M. Suspension torture and its physical sequelae. J Forensic Leg Med. 2021 May;80:102-155. doi: 10.1016/j.jflm.2021.102155. PMID: 33836478.
 119. Rejali D. Torture and Democracy. Princeton University Press. 2007;880. <https://doi.org/10.1515/9781400830879>
 120. Pollanen MS. The pathology of torture. Forensic Sci Int. 2018 Mar;284:85-96. doi: 10.1016/j.forsciint.2017.12.022. Epub 2017 Dec 18. PMID: 29367172.
 121. Lök V, Tunca M, Kumanlioğlu K, Kapkin E, Dirik G. Bone scintigraphy as clue to previous torture (Letters to the editor). The Lancet. 1991 Apr 6;337(8745):846-7. doi: 10.1016/0140-6736(91)92548-g. PMID: 1672928.
 122. Lök, V. Physical Torture Sequelae. Diagn Considerations İMA Workshop on Med Edthics in Cases of Torture, New Delhi, 25-27 Nov 1994.

123. Lök L, Tunca M, Kapkın E, Tırnaklı V, Dirik G, Öztıp F, Bolat Y, Baykal T. Bone Scintigraphy As an Evidence of Previous Torture: Evidence of 62 Patients. Treatment and Rehabilitation Centers Report (11) (1994). Human Rights Foundation of Turkey (HRFT). Pelin Ofset Ltd. Şti. Ankara, 1995;91-96. ISBN 975-7217-07-7.
124. Öztıp F, Lök V, Baykal T, Tunca M. Signs of Electrical Torture on the Skin. In: Human Rights Foundation of Turkey (HRFT) Treatment and Rehabilitation Centers Report (1994). HRFT publications. Pelin Ofset Ltd. Şti. Ankara 1995; 97-104. ISBN 975-7217-07-7 [HRFT web site] Available at: http://www.tihv.org.tr/dosya_arsiv/db4f3b56f584d66a580c8c4355e4858b.pdf (accessed 23.02.12), pp. 97–104.
125. Tunca M, Lök V. Bone scintigraphy in screening of torture survivors. *The Lancet*. 1998 Dec 5;352(9143):1859. doi: 10.1016/S0140-6736(05)79928-1. PMID: 9851415.
126. Aytaçlar S, Lök V. Radiodiagnostic approaches in the documentation of torture. In: Peel M, Iacopino V, eds. *The Medical Documentation of Torture*. London: Greenwich Medical media, 2002;207-20.
127. Amris S, Rasmussen OV, Lök V. (Çeviri: Sabırlı Ş) T a n ı s ı zor bir işkence yöntemi: Falaka. Veli Lök'e Anılı Armağan (Demir N, Gökovalı Ş, eds.). İrenbe Yayınları. İzmir: Tükemat Basımevi. 2007;267-287.
128. Amris K, Rasmussen OV, Baykal T, Lök V. The diagnostic value of clinical examination after falanga—a pilot validation study. *Torture*. 2009;19(1):5-11. PMID: 19491481.
129. Claussen A. 75. Doğum Gününde Prof. Dr. Veli Lök'e. Veli Lök'e Anılı Armağan (Demir N, Gökovalı Ş, eds.). İrenbe Yayınları. İzmir: Tükemat Basımevi. Çınarlı, 2007;237-238.
130. Johnson DA, Bir insan hakları çalışanına dönüşmek: Veli Lök gibi olmak ! Veli Lök'e Anılı Armağan (Demir N, Gökovalı Ş, eds.). İrenbe Yayınları. İzmir: Tükemat Basımevi. Çınarlı, 2007;335-336.
131. Süren O. Prof. Dr. Veli Lök ile anılar. Veli Lök'e Anılı Armağan (Demir N, Gökovalı Ş, eds.). İrenbe, İzmir: Tükemat, 2007;12,411-425.
132. Süren O. Medical Certification in Torture Treatment and Rehabilitation Centers Report (1994). Human Rights Foundation of Turkey (HRFT). Pelin Ofset Ltd. Şti. Ankara, 1995;105-109. ISBN 975-7217-07-7.
133. Süren T. Veli Lök ile anılar. Veli Lök'e Anılı Armağan (Demir N, Gökovalı Ş, eds.). İrenbe, Yayını, İzmir: Tükemat Basımevi. Çınarlı, 2007;12,426-433.
134. Baykal T. İstanbul Protokolü. Veli Lök'e Anılı Armağan (Edit: Demir N, Gökovalı Ş). İrenbe Yayınları. İzmir: Tükemat Bas, 2007;213-225.
135. Office of the High Commission for Human Rights (2001) İstanbul Protocol-Manual on the Effective Investigation and Documentation of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. United Nations, Professional Training Series No. 8, NY, Geneva.
136. Canda MS. Avrupa Üniversite Reformu. Medimagazin [427 - 13.04.2009 Pazartesi]. <https://www.medimagazin.com.tr/authors/mserefettin-canda/tr-avrupa-universite-reformu-72-98-1993.html>
137. Canda MS. Avrupa Üniversite Reformu İle İlgili Güncel Çalışmalar. Medimagazin [435 - 08.06.2009 Pazartesi]. <https://www.medimagazin.com.tr/authors/mserefettin-canda/tr-avrupa-universite-reformu-ile-ilgili-guncel-calismalar-72-98-2070.html>
138. Canda MS. Geleceğin Üniversiteleri-I. Medimagazin [456 - 09.11.2009 Pazartesi]. <https://www.medimagazin.com.tr/authors/mserefettin-canda/tr-gelecegin-universiteleri-I-72-98-2191.html>
139. Canda MS. Geleceğin Üniversiteleri-II. Medimagazin [460 - 14.12.2009 Pazartesi]. <https://www.medimagazin.com.tr/authors/mserefettin-canda/tr-gelecegin-universiteleri-II-72-98-2237.html>
140. Zeren Z. Önsözlerim ve Anatomi terimlerimizin tarihine kısa bir bakış. Latince Türkçe Osmanlıca Anatomi Sözlüğü ve Türk Anatomi Terimleri. İstanbul: Hüsnütabiat Basımevi, 1946;7.